

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА АДМІНІСТРУВАННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА ДРУГИМ РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ (МАГІСТР)
на тему: «ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ПО
БЕЗРОБІТТЮ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ»

Виконав: студент 6 курсу 635-з групи

галузі знань:

28 Публічне управління та адміністрування
спеціальності:

281 Публічне управління та адміністрування

Боз Олег Костянтинович

Керівник: кандидат наук з державного
управління, доцент

Шульга Анастасія Алімівна

Рецензент: кандидат наук з державного
управління, доцент

Штиршов Олександр Миколайович

м. Миколаїв – 2022 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ПО БЕЗРОБІТТЮ	6
1.1. Безробіття як підстава надання державної соціальної допомоги	6
1.2. Нормативне забезпечення державного регулювання надання допомоги по безробіттю	15
РОЗДІЛ 2. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІТЧИЗНЯНОГО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ПО БЕЗРОБІТТЮ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	23
2.1. Інституційне забезпечення надання допомоги по безробіттю як соціальної гарантії держави	23
2.2. Умови та порядок призначення і надання грошової допомоги по безробіттю	37
2.3. Особливості надання державних соціальних послуг на випадок безробіття	48
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ПО БЕЗРОБІТТЮ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	57
3.1. Проблеми функціонування вітчизняної системи державної допомоги на випадок безробіття та способи їх вирішення	57
3.2. Впровадження позитивного іноземного досвіду державного регулювання надання допомоги по безробіттю	63
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Важливим здобутком нашої країни на етапі становлення ринкової економіки є створення системи державного захисту населення від безробіття, що ґрунтується на принципах соціального страхування. Відповідно до ст. 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі безробіття. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням і здійснюється за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення [23].

Сьогодні державне регулювання надання допомоги по безробіттю – важлива організаційно-правова форма соціального захисту населення в умовах війни в Україні, коли відбувається руйнація інститутів ринку праці та їх ефективного функціонування, втрата і пошкодження виробничих активів та інфраструктури, різкий ріст кількості внутрішньо переміщених осіб та біженців. При цьому в регіонах, що найбільше постраждали від російської військової агресії, зменшилася кількість робочих місць і зросла конкуренція. Інакше кажучи виник суттєвий дисбаланс між попитом та пропозицією робочої сили. Більше того, має місце значна тінізація вітчизняного ринку праці – багато вакансій пропонуються без оформлення, як підробіток. Все це призводить до масштабних втрат у сфері зайнятості та, відповідно, зростання рівня безробіття в нашій країні. Зрозуміло, що в таких умовах питання державного регулювання надання допомоги по безробіттю набуває особливої актуальності та соціальної надважливості.

Стан наукової розробки теми. Загальні питання надання державної соціальної допомоги на випадок безробіття у своїх роботах досліджували: О.В. Басай, Т.І. Великсар, В.І. Вітер, О.В. Купрій, С.В. Попов, С.М. Синчук, О.В. Тищенко, В.В. Юровська. Окремі аспекти вітчизняного державного

регулювання надання допомоги по безробіттю відображені у працях: В.Я. Бурака, А.В. Іванченка, К.М. Савченка, К.О. Скібської, Л.П. Ткаченка, Г.А. Трунової, Н.В. Шаманської, Г.М. Юрчика та інших дослідників. Однак, незважаючи на значну кількість наукових робіт, присвячених характеристиці надання державної допомоги на випадок безробіття, відсутні дослідження щодо надання такої допомоги в умовах воєнного стану.

Метою роботи є дослідження державного регулювання надання допомоги по безробіттю в Україні під час дії воєнного стану.

Зазначена вище мета досягається постановкою таких **завдань**:

- розглянути загальні засади державного регулювання надання допомоги по безробіттю;
- охарактеризувати інституційне забезпечення надання допомоги по безробіттю як соціальної гарантії держави;
- проаналізувати умови та порядок призначення і надання грошової допомоги по безробіттю;
- визначити особливості надання державних соціальних послуг на випадок безробіття;
- запропонувати способи удосконалення державного регулювання надання допомоги по безробіттю в Україні на сучасному етапі.

Об'єктом роботи є загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Предметом роботи є державне регулювання надання допомоги по безробіттю в Україні під час дії воєнного стану.

Методи дослідження. При написанні роботи були використанні загальнонаукові і спеціальні методи дослідження. Формально-логічний метод було використано для визначення основних понять дослідження. На основі системно-функціонального методу охарактеризовано інституційне забезпечення надання допомоги по безробіттю. За допомогою порівняльно-правового методу проаналізовано умови та порядок призначення і надання грошової допомоги по безробіттю. Використання системно-аналітичного методу дало

зможу визначити особливості надання державних соціальних послуг на випадок безробіття. За допомогою причино-наслідкового аналізу та методу прогнозування запропоновано способи удосконалення державного регулювання надання допомоги по безробіттю в Україні на сучасному етапі. На основі логічного і діалектичного методів зроблено відповідні висновки.

Наукова новизна дослідження. Дана робота є самостійною науковою працею в галузі публічного управління, в якому автором отримано науково-обґрунтовані результати, що розкривають окремі аспекти вітчизняного державного регулювання надання допомоги по безробіттю під час дії воєнного стану. Основні положення кваліфікаційної роботи, що визначають її наукову новизну, полягають: в узагальненні науково-практичних підходів до визначення сутності поняття «безробіття» як підстави надання державної соціальної допомоги; у визначенні можливостей впровадження позитивного іноземного досвіду державного регулювання надання допомоги по безробіттю; у формулюванні способів удосконалення державного регулювання надання допомоги по безробіттю в Україні на сучасному етапі.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що на основі аналізу нормативно-правової бази і здобутків вітчизняної науки публічного управління, в кваліфікаційній роботі досліджено державне регулювання надання допомоги по безробіттю в Україні під час дії воєнного стану та запропоновано способи його удосконалення на сучасному етапі. Практичне застосування отриманих результатів сприятиме оптимізації вітчизняної системи державного регулювання надання допомоги по безробіттю, а також підвищення якості надання соціальних послуг Державною службою зайнятості, особливо, в умовах воєнного стану та після його скасування.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та одного додатку. Загальний обсяг роботи складає 82 сторінки, основного тексту – 72 сторінки. Список використаних джерел налічує 80 найменувань. Робота містить 11 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ПО БЕЗРОБІТТЮ

1.1. Безробіття як підстава надання державної соціальної допомоги

З розпадом сильно інтегрованої радянської системи ілюзія повної зайнятості, яка протягом кількох десятиліть років характеризувала ринки праці багатьох соціалістичних країн, зокрема, України, змінилася цілком реальним явищем для ринкової або перехідної економіки, яке називається безробіттям.

Сьогодні безробіття – це проблема не окремих країн, а всього світу в цілому. За даними ООН, у світі кожен третій працездатний не має роботи взагалі або має випадковий чи сезонний заробіток. Так, з 2007 р. кількість безробітних у світі збільшилася майже на 34 млн. і досягла 212 млн. чоловік. Тільки за 2009-й рік втратили роботу близько 27 млн. чоловік. При цьому 12 млн. з них є жителями індустріально розвинених країн Західної Європи і Північної Америки, а також Японії. По 4 млн. нових безробітних з'явилося у минулому році у Східній Європі і Латинській Америці. У Африці, Азії і на Близькому Сході кількість людей, що не мають робочого місця, практично не змінилася [64].

Якщо вести мову безпосередньо про рівень безробіття в незалежній Україні, то він зростав дуже повільно: протягом усього періоду з 1991 р. до 2000 р. рівень зареєстрованого безробіття не перевищив 5%, причому до вересня 1996 р. він був нижче за 1%. Основним поясненням такого низького рівня безробіття, який не відповідає масовому скороченню виробництва та гіперінфляції у перші роки незалежності, є приховане безробіття і статистично-адміністративні методи, які спричинюють хронічне зниження показника реального безробіття [34, с 42].

За останні роки, згідно із даними Державної служби статистики спостерігається динаміка підвищення рівня безробіття в Україні. Якщо у 2018 р. в Державній службі зайнятості було зареєстровано 1577,6 тис. безробітних (9,1%), то вже у 2021 р. таких осіб нараховувалось 1711,6 тис. (9,8%), що на 0,7% більше. У зв'язку із масштабною військовою агресією Росії, рівень безробіття у 2022 р. може досягти рекордної для України позначки – 30% (див. Рис. 1.1) [4]. Для порівняння, наприклад, рівень безробіття у Німеччині перевищує 6%, у Великобританії він складає 7,8%, а в США – 9,1% [60]. У Польщі взагалі офіційний рівень безробіття майже у чотири рази вищий, ніж в Україні [36, с. 15]. Однак, експерти вважають, що реальне безробіття в нашій державі не менше, ніж у Польщі. Державної служби статистики України використовує застарілу методику підрахунку не працевлаштованих громадян, що ґрунтується на кількості людей, які встали на облік у центрі зайнятості, при цьому не враховує величезну кількість працівників, відправлених у неоплачувані відпустки. Натомість підхід Міжнародної організації праці (далі – МОП), який застосовується в усьому світі, полягає у тому, що з усієї кількості працездатних віднімають працюючих і деякі категорії людей. Всі інші вважаються безробітними.

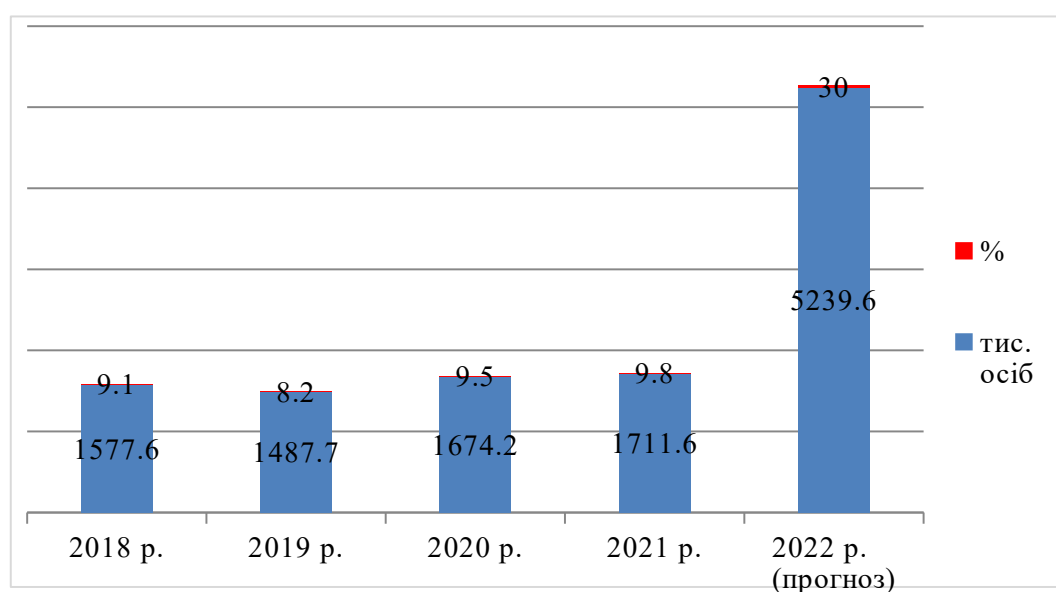

Рис. 1.1. Кількість зареєстрованих безробітних осіб в Україні за 2017–2022 р. (без урахування тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей)

Враховуючи вище наведені показники рівня безробіття як в Україні, так і в світі, можна стверджувати, що безробіття є центральною соціальною проблемою сучасного суспільства і не може бути доцільним ні в економічному, ні в соціальному плані, оскільки його зростання створює цілий комплекс проблем: скорочується купівельна спроможність населення, бюджет втрачає платників податків, організація – персонал, як наслідок, зростає соціальне напруження в країні.

Хотілося б звернути увагу на те, що в умовах ринкової економіки рівень зайнятості та безробіття в державі перед усім залежить від належного функціонування ринку праці, під яким в юридичній літературі розуміють динамічну систему, що включає в себе комплекс соціально-трудова відносин з приводу умов найму, використання й обміну робочої сили на життєві засоби, і механізм його самореалізації, механізм попиту та пропозиції, що функціонує на основі інформації, яка надходить у вигляді змін ціни праці (заробітної плати) [62, с. 39]. У той же час, проявляючись через ринок праці, безробіття все-таки не є результатом функціонування тільки ринку праці. Подібний підхід впливає не тільки з того, що ринок праці органічно включений у систему ринкових зв'язків, а попит і особливо пропозиція робочої сили формуються за рахунок економічних і позаекономічних факторів. Загальноекономічний характер безробіття обумовлений ще й тим, що власне ринок праці, пропорції між попитом і пропозицією праці формують зайнятість, а не безробіття. Безробіття завжди розглядається у контексті зайнятості: збільшення зайнятості, як правило, знижує безробіття, тоді як скорочення – збільшує її [76, с. 164]. Так, наприклад, за даними Державної служби зайнятості у грудні 2018 р. на 10 робочих місць претендувало 189 осіб, у грудні 2019 р. – 108 осіб, у грудні 2020 р. – 70 осіб. При цьому кількість осіб, які перебувають на обліку в державній службі зайнятості станом на 1 грудня 2018 р. становила 490,8 тис., в грудні 2019 р. – 390,8 тис., в грудні 2020 р. – 354,4 тис. А потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць і вакантних

посад у зазначені періоди становила відповідно 25,9 тис. осіб, 36 тис. осіб та 50,4 тис. осіб (див. Рис. 1.2) [37]. З наведених даних можна зробити висновок, що в Україні станом на 1 грудня з 2018 р. до 2020 р. кількість зареєстрованих безробітних осіб була набагато більшою ніж кількість вільних посад, що могли запропонувати роботодавці. Тобто при умові працевлаштування на всіх вакантних посадах, безробітними залишилось би у грудні 2018 р. 464,9 тис. осіб, у грудні 2019 р. – 354,8 тис. осіб, у грудні 2020 р. – 304 тис. осіб. Враховуючі усі цифри ми можемо говорити про динамічне зменшення кількості безробітних осіб і збільшення потреби роботодавців у працівниках. Вважаємо, що це свідчить не про кардинальну зміну державної політики у сфері зайнятості осіб на краще, а більш пов'язано із значним відтоком осіб працездатного віку до іноземних країн.

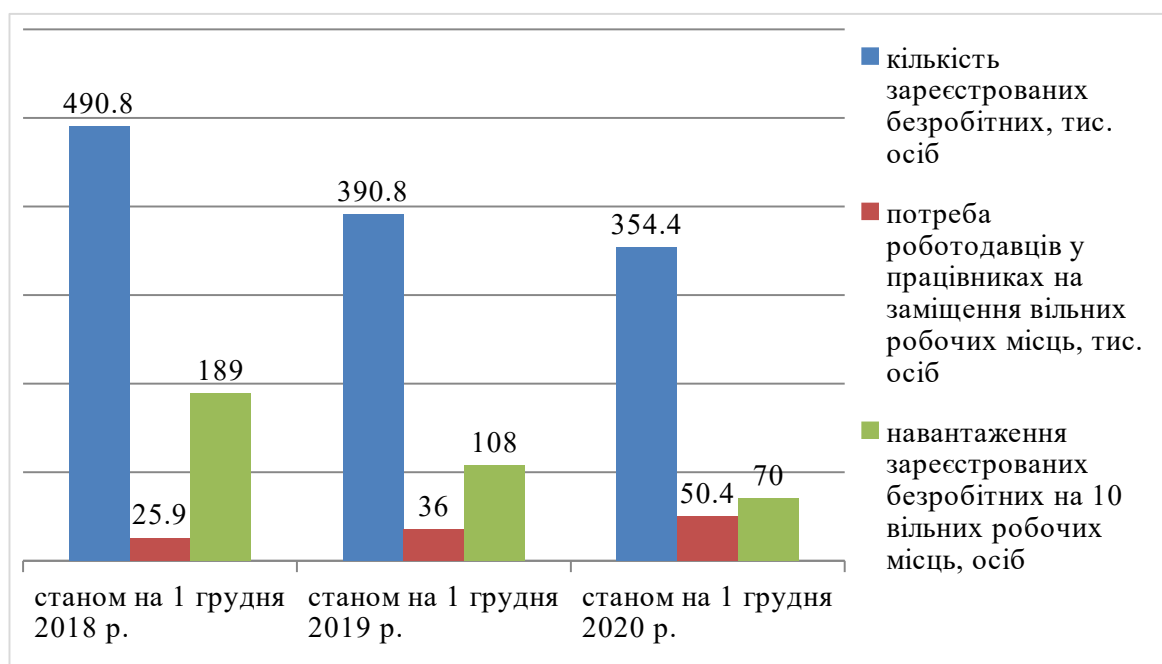

Рис. 1.2. Попит та пропозиція робочої сили в Україні за 2018–2020 р. (без урахування тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей)

Безпосередньо сьогодні в умовах війни кількість претендентів на одну вакансію суттєво збільшилась. Так, наприклад, станом на 1 червня 2022 р., в середньому по Україні, на одне вільне робоче місце претендувало 12 безробітних (у той же період у 2021 р. – 5 осіб) (див. Рис. 1.3) [59].

Враховуючі такі цифри хотілося б наголосити, що чим довше буде війна в Україні, тим більше осіб потребуватимуть працевлаштуванню, при цьому все це в умовах скорочення кількості вільних робочих місць.

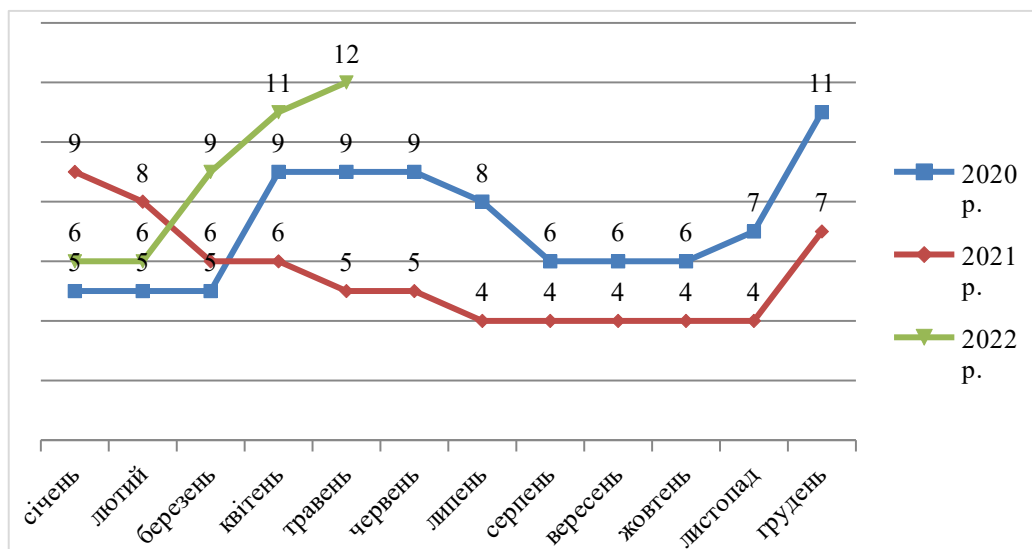

Рис. 1.3. Кількість претендентів на одну вакансію за 2020 р. – червень 2022 р.

Безробіття наносить суспільству значний економічний, соціальний і моральний збиток. Так, Е. Долан і Д. Ліндсей зазначають, що безробіття призводить до недовикористання виробничих потужностей і значних втрат в обсягах виробленого валового суспільного продукту і національного доходу. Вчені пишуть: «Економічна система, що не цілком використовує пропонувані ресурси робочої сили, функціонує, не досягаючи межі своїх виробничих можливостей. Величина суспільного продукту, недоотриманого внаслідок існування безробіття, іноді може досягати сотень мільярдів доларів» [14, с. 6].

У той же час, на думку багатьох дослідників, цей збиток не йде ні в яке порівняння із тим, як безробіття негативно впливає на життєві інтереси людей і систему суспільних цінностей. Безробіття ставить людей у нестандартні ситуації, воно не тільки деформує сформований економічний уклад, погіршує фінансове становище, позбавляє можливості вести звичний спосіб життя. Воно якісно змінює сприйняття самих себе як особистостей,

руйнує необхідний рівень соціальної стабільності. Безробіття стало реальним фактором бідності. Причому саме такої бідності, що охоплює групи працездатного населення, освіченого і професійно підготовленого [38, с. 353].

Багато людей, що залишилися без роботи, зазнають дійсний психологічний шок: страждає їх людська гідність оскільки вони відчують себе непотрібними суспільству й родині. Психологічні потрясіння, пережиті безробітними, породжують хвилю злочинів, самогубств. Статистика показує, що зростання безробіття збільшує число розлучень та захворювань [12, с. 39]. Все це підриває фізичне й моральне здоров'я суспільства.

Серед нормативних актів, покликаних врегулювати і вирішити дану проблему в Україні, важливе значення має, прийнятий у березні 2000 р. Закон «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (далі – Закон про страхування на випадок безробіття), який визначає, що безробіття – це «страховий випадок – подія, через яку застраховані особи втратили заробітну плату (грошове забезпечення) або інші передбачені законодавством України доходи внаслідок втрати роботи з незалежних від них обставин і зареєстровані в установленому порядку як безробітні, готові та здатні приступити до підходящої роботи і дійсно шукають роботу» [42]. Дещо звужено закріплено поняття «безробіття» у Законі України «Про зайнятість населення», відповідно до якого це «соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування». При цьому безробітною вважається «особа віком від 15 до 70 років, яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів як джерела існування, готова та здатна приступити до роботи» [43]. Інакше кажучи безробітною є особа певного віку, яка має одночасно відповідати трьом умовам (див. Рис. 1.4).

При умові існування безробіття в країні, будь-яка демократично-правова і соціально орієнтована держава зобов'язується надавати соціальну допомогу та формує власну систему соціального страхування, що є важливим

елементом процесу економічного розвитку і зростання. Інакше кажучи, в таких країнах безробіття є підставою для надання державної соціальної допомоги.

Рис. 1.4. Умови визнання особи безробітною

На сьогодні відсутнє чітке розуміння сутності поняття «соціальна допомога», що призводить до ускладнень як у методологічній, так і у практичній площині. Наприклад, Н.В. Шаманська визначає такий вид допомоги як «систему заходів для покращення матеріального стану певних соціальних прошарків населення шляхом реалізації відповідних соціальних програм і забезпечення діяльності мережі відповідних соціальних закладів» [75, с. 44]. Більш деталізоване визначення соціальної допомоги надає В.О. Мандибур, який наголошує на тому, що це «грошова допомога й допомога в натуральній формі, що здебільшого фінансується з бюджету та добровільних пожертвувань і сплачується нужденним людям як на основі перевірки їхнього доходу та засобів існування, так і за певними критеріями без перевірки доходу» [29, с. 22].

До речі, сам термін «допомога» є неоднозначним за своїм змістом і вживається у таких основних значеннях: 1) сприяння кому-небудь у чому-

небудь, участь у чому-небудь, що приносить полегшення; 2) матеріальна підтримка; 3) захист, порятунок у біді; 4) сприяння в лікуванні, полегшення страждань. Таким чином, у загальному сенсі допомога означає матеріальну підтримку людей, які опинились у скрутній життєвій ситуації.

Значна кількість науковців розглядають соціальну допомогу як виключно певні грошові виплати або як грошове забезпечення. Так, наприклад, на думку В.І. Вітер, такою допомогою є «гарантовані, врегульовані нормами права разові або періодичні виплати соціально-аліментарного характеру чи набір товарів і послуг, що надаються з метою матеріальної підтримки громадян, які в силу певних соціальних випадків, передбачених законом, потребують допомоги» [9, с. 171]. Схоже трактування поняття «соціальна допомога» надає Т.І. Великсар, який вважає, що це «гарантовані та врегульовані законодавчо грошові виплати та допомога у вигляді наборів товарів і послуг з метою матеріальної підтримки населення, що в результаті незалежних від них обставин опинилися в скрутному становищі та потребують даної допомоги за результатами перевірки їхнього доходу та засобів існування» [8, с. 101].

Доволі цікавою, на наш погляд, є позиція В.В. Буяшенко, котрий визначає соціальну допомогу як «механізм соціального самоконтролю, спрямований на рішення різноманітних конфліктів, суперечок і зсувів, що виникають у просторі його існування; механізм спрямований на рішення соціальних, економічних і психологічних проблем у суспільстві, на створення умов, сприятливих для відновлення і покращення здатності людей до соціального функціонування» [7, с. 163]. Адже дійсно, в останні роки, зі збільшенням кількості різноманітних соціальних агенцій, формуванням сталого ринку надання соціальних послуг, усе більше стали говорити про соціальну допомогу саме як про механізм самоконтролю суспільства над самим собою. При цьому чим раніше населення країни усвідомить суть і необхідність цього механізму, тим ефективніше люди почнуть вирішувати і запобігати соціальним проблемам і соціальній напрузі, які можуть у них виникати час від часу.

Як існує у вітчизняній науці неоднозначність у трактуванні поняття «соціальна допомога», так і є різноманітність видів такої допомоги, дивлячись яку класифікаційну ознаку взято за основу. Відповідно залежно від мети надання виділяють компенсуючі та підтримуючу соціальну допомогу; в залежності від фінансування надається страхова або не страхова соціальна допомога; в залежності від того кому призначається соціальна допомога вона буває універсальною, адресною або комбінованою тощо (див. Додаток А) [79, с. 233-234].

Безпосередньо в Україні переважають страхові соціальні допомоги (понад 80%), необхідною умовою призначення яких є сплата страхових внесків, що надаються у готівковій формі. Винятком є такий вид державної допомоги як субсидія на відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, що надається у безготівковій формі. Натуральна форма соціальної допомоги наявна, як правило, на муніципальному рівні (наприклад, надання продуктових кошиків до свят для певних груп населення; надання дров, будівельних матеріалів за заявочним принципом в

умовах соціальних ризиків тощо). При цьому окремі види соціальної допомоги надаються на колективній основі. Це, наприклад, допомога малозабезпеченим сім'ям, допомога при народженні дитини, допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування тощо.

Отже, узагальнюючи вищевикладене можна зробити висновок, що безробіття є негативним соціально-економічним явищем, що завдає значної шкоди як окремій особистості, так і суспільству та державі загалом, з яким кожна країна бореться, застосовуючи правові, фінансово-економічні й соціальні механізми. Безробіття є підставою для надання державної соціальної допомоги. Суть такої допомоги полягає у матеріальній підтримці у готівковій та/або безготівковій формі, що надається державою й іншими соціально відповідальними суб'єктами особам, які опинилися у складних життєвих обставинах.

1.2. Нормативне забезпечення державного регулювання надання допомоги по безробіттю

З проголошенням незалежності України на порядок денний постало питання щодо запровадження дієвої системи надання соціальної допомоги по безробіттю. При цьому ще у березні 1991 р. було прийнято Закон України «Про зайнятість населення», у результаті затвердження якого здійснився перехід від повної зайнятості до вільного обрання особами виду діяльності, введено заборону примушування до праці, а також були визначені поняття «безробіття», гарантії держави і напрями соціального захисту безробітних громадян [27, с. 44]. А з прийняттям парламентом у грудні 1993 р. Концепції соціального забезпечення населення України почалася розбудова ринкової системи соціального страхування, що передбачала надання різних видів соціальної допомоги, у тому числі по безробіттю [78, с. 40].

Значним кроком у нормативному забезпеченні державного регулювання надання допомоги по безробіттю стало прийняття у 1996 р.

Конституції України, в ст. 46 якої закріплено право всіх громадян на соціальний захист у разі безробіття з незалежних від них обставин [23].

Подальші напрямки державної соціальної політики у період 1997–2000 рр. підтвердили обраний Україною курс на перерозподіл витрат на соціальне страхування між працівниками, роботодавцями і державою та посилення ролі держави у здійсненні заходів з подолання негативних наслідків безробіття. Так, 14 січня 1998 р. було прийнято Закон України «Основи законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування», який заклав фундамент формування нової системи соціального захисту – системи соціального страхування. На думку більшості науковців таке страхування являє собою «правові відносини, що виникають між учасниками соціально-страхових відносин (застрахованими особами, страхувальниками, страховиками) з метою захисту соціально важливих інтересів застрахованих осіб у зв’язку з виникненням суспільно важливих обставин (страхових випадків), які згідно з чинним законодавством України є підставою для здійснення страхових соціальних виплат за рахунок коштів страховиків (фондів загальнообов’язкового державного соціального страхування)» [71, с. 200].

Безпосередньо згідно зі ст. 1 «Основ законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування» такий вид страхування є «системою прав, обов’язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом (роботодавцем), громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом» [32]. У положеннях цього Закону визначено принципи соціального страхування у сучасних умовах; окреслено коло суб’єктів правових відносин і засади їх правового

статусу; сформовано понятійний апарат соціального страхування; визначено основні засади соціального страхування на випадок безробіття. Через декілька місяців уряд прийняв Постанову «Про затвердження положень щодо застосування Закону України «Про зайнятість населення». Відповідно до положень цього документа удосконалювався порядок реєстрації безробітних, було розширено перелік можливостей отримання допомоги по безробіттю, а також створено умови для більш активного залучення останніх до організації громадських оплачуваних і сезонних робіт [45].

На основі вищеназваних нормативних актів 2 березня 2000 р. було прийнято Закон про страхування на випадок безробіття, який, з урахуванням як вітчизняного, так і зарубіжного досвіду, створив основу нової сучасної системи соціального страхування на випадок безробіття, котра має чимало переваг перед існуючою до цього часу системою соціального забезпечення як для безробітних, так і для держави загалом. Ключовими ознаками цієї системи є: участь застрахованих осіб у формуванні коштів соціального страхування; поєднання страхових засад із соціальними послугами, які надаються як застрахованим, так і незастрахованим особам; використання вже існуючої інфраструктури державної служби зайнятості, на яку покладено більшість функцій з надання матеріального забезпечення і соціальних послуг безробітним; управління системою соціального страхування на випадок безробіття на паритетній основі державою, самими застрахованими і підприємцями [63, с. 59].

У Законі про страхування на випадок безробіття закладено такі підходи надання допомоги по безробіттю, що спонукають і мотивують безробітних осіб до активного пошуку роботи. З прийняттям цього акту було ліквідовано так звану «зрівнялівку», коли однакову допомогу по безробіттю у розмірі 75% чи 50% середньої заробітної плати отримували і той, хто працював 25 років, і той, хто відпрацював лише 1 рік. Окрім того, встановлено матеріальне забезпечення за страхуванням із значною диференціацією залежно від причин

втрати роботи. Так, перевагу в соціальному захисті надається тій категорії безробітних, які втратили роботу з незалежних від них обставин [27, с. 46].

Зазначений Закон передбачає тристоронню участь: найманих працівників, які вільно і самостійно обирають рід занять, професію, попит на які може зникнути; роботодавців, котрі у зв'язку із банкрутством або для збереження власної справи змушені звільняти найманих працівників; держави, яка несе відповідальність за соціально-економічну ситуацію в країні і поширює соціальний захист від безробіття на незастрахованих осіб, які не беруть участі у формуванні коштів соціального страхування (військовослужбовці, особи, котрі вперше шукають роботу) [77, с. 27-28].

Надалі, у зв'язку із розвитком суспільно-економічних відносин, фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. та інших умов, було прийнято ряд нормативно-правових актів, що запроваджували нові правила надання допомоги по безробіттю або змінювали чи деталізували окремі положення Закону про страхування на випадок безробіття. Це, такі акти як: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України «Про затвердження Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітними підприємницької діяльності» від 20 листопада 2000 р. № 307; Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення впливу світової фінансової кризи на сферу зайнятості населення» від 25 грудня 2008 р. № 799-VI; Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання інформації про осіб, які отримують страхові виплати» від 15 січня 2009 р. № 884-VI; Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» щодо посилення платіжної дисципліни страхувальників і використання страхових коштів» від 21 квітня 2011 р. № 3277-VI тощо.

Кардинальні зміни в нормативне забезпечення державного регулювання надання допомоги по безробіттю вніс Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне

страхування» від 8 липня 2010 р. № 2464-VI (далі – Закон про єдиний внесок), який набув чинності з 1 січня 2011 р. Із прийняттям цього Закону було запроваджено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що сплачується лише до Пенсійного Фонду України, який консолідує спільні для всіх фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування функції [50].

У 2012 р. був прийнятий новий Закон України «Про зайнятість населення», який визначає гарантії держави щодо захисту громадян від безробіття та надання ним відповідної соціальної допомоги. У цьому Законі присвячений цілий розділ питанням державного регулювання статусу безробітного, його прав і обов'язків, надання допомоги по частковому безробіттю тощо [43].

Окремо хотілося б виділити Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України «Про затвердження Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності» від 6 квітня 2020 р. № 624. У затвердженому Порядку визначено «процедуру, умови надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності, механізм обчислення регіональними і базовими центрами зайнятості, а також філіями регіональних центрів зайнятості державної служби зайнятості страхового стажу» [46].

У зв'язку із масштабною військовою агресією Росії було внесено суттєві зміни до вітчизняного законодавства щодо державного регулювання надання допомоги по безробіттю. Так, у березні уряд прийняв Постанову, що встановлює особливості реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, котрі шукають роботу, а також особливості нарахування і виплата допомоги по безробіттю на період дії воєнного стану [13]. Також цим документом внесено зміни до раніше затверджених урядом Постанов, а саме: «Порядок реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб,

які шукають роботу» від 19 вересня 2018 р. № 792 та «Порядок надання допомоги в рамках Програми «Підтримка» від 9 грудня 2021 р. № 1272.

Більше ніж через місяць парламент схвалив Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості і загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану», що спрощує умови і порядок надання допомоги по безробіттю у такі не легкі часи для населення країни [40].

Окрім того, 21 червня цього року уряд прийняв нову Постанову «Про затвердження Порядку надання допомоги по частковому безробіттю» № 702, в якій визначено «умови, механізм виплати застрахованим особам допомоги по частковому безробіттю, строки, розмір та критерії її надання, а також механізм повернення коштів, спрямованих на фінансування такої допомоги» [47]. Цей документ, які і попередні два направлені на полегшення фінансово-економічного становища осіб, які втратили роботу через війну в країні та вимушені залишитися без засобів до існування. При цьому особлива увага надається нормативному регулюванню питань щодо часткового безробіття.

21 вересня 2022 р. Верховна Рада України ухвалила законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці». У цьому документі передбачено низку заходів щодо підтримки бізнесу під час працевлаштування деяких категорій населення, а також вказано про додаткові можливості отримання статусу безробітного особами, які перебувають на територіях, на яких ведуться бойові дії, та у яких не розірвані трудові договори з роботодавцем. Окрім того, у проекті закону вказано, що роботодавці можуть організовувати роботу тимчасового характеру, із забезпеченням громадянам усіх трудових прав та гарантій. Серед іншого, в законопроекті закріплено новий підхід до

умов, тривалості та розмірів виплати допомоги по безробіттю, що ґрунтується на принципі: чим більший страховий стаж – тим більший розмір соціальної допомоги і тривалість її надання [58].

Очікується, що з прийняттям вказаного законопроекту активізується економічна діяльність в Україні, а кількість громадян, які стали безробітними через військові дії суттєво зменшиться. Та поки це все ще знаходиться на етапі розгляду.

На кінець хотілося б зазначити, що нормативне забезпечення державного регулювання надання допомоги по безробіттю не обмежується лише вітчизняним законодавством, а ґрунтується також на низці міжнародних актів, основним з яких можна назвати Загальну декларацію прав людини, прийнята 10 грудня 1948 р., яка у ч. 1 ст. 25 закріпила, що кожна людина має право на забезпечення у разі безробіття [18]. Також це конвенції МОП, зокрема: «Про безробіття» від 29 жовтня 1919 р. № 2 (ратифікована Україною 4 лютого 1994 р.); «Про організацію служби зайнятості» від 9 липня 1948 р. № 88; «Про допомогу особам, які є безробітними з незалежних від них обставин» від 23 червня 1934 р. № 44; «Про платні бюро з найму» від 1 липня 1949 р. № 96; «Про сприяння зайнятості та захист від безробіття» від 21 червня 1988 р. № 168; «Про приватні агентства зайнятості» від 19 червня 1997 р. № 181.

До міжнародних нормативних актів, в яких приділяється увага питанням безробіттю відноситься і Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. (ратифікований УРСР 12 листопада 1973 р.). У ст. 6 цього Пакту вказано, що держави, які беруть участь у ньому, визнають право на працю, яке містить право кожної людини на одержання можливості заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вона вільно погоджується, і зроблять необхідні кроки для забезпечення цього права [31].

Отже, нормативне забезпечення державного регулювання надання допомоги по безробіттю представлено численною кількістю правових актів, у

тому числі і міжнародних. Серед основних можна виділити: Конституцію України та Закон України «Про зайнятість населення», які закріплюють правові основи захисту громадян від безробіття і визначають правовий статус безробітного громадянина як суб'єкта трудового права; Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування і Закон про страхування на випадок безробіття, які безпосередньо закріплюють страхові основи соціального захисту від безробіття, що засновані на страхових внесках роботодавців і найманих працівників. У період дії воєнного стану для врегулювання численних питань стосовно надання допомоги по безробіттю було прийнято дві Постанови уряду та схвалено парламентом законодавчий акт, що суттєво спростили умови і порядок надання допомоги по безробіттю у такі не легкі часи для населення країни.

Висновки до Розділу 1

Безробіття, як негативне соціально-економічне явище, що завдає значної шкоди окремій особистості, суспільству і країні в цілому, є підставою для надання державної соціальної допомоги. Суть такої допомоги полягає у матеріальній підтримці у готівковій та/або безготівковій формі, що надається державою й іншими соціально відповідальними суб'єктами особам, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Нормативне забезпечення державного регулювання надання допомоги по безробіттю представлене численною кількістю правових актів, у тому числі і міжнародних. Серед основних можна виділити: Конституцію України, Закон України «Про зайнятість населення», Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Закон про страхування на випадок безробіття. У період дії воєнного стану для

врегулювання численних питань стосовно надання допомоги по безробіттю було прийнято дві Постанови уряду та схвалено парламентом законодавчий акт, що суттєво спростили умови і порядок надання допомоги по безробіттю.

РОЗДІЛ 2

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІТЧИЗНЯНОГО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ПО БЕЗРОБІТТЮ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Інституційне забезпечення надання допомоги по безробіттю як соціальної гарантії держави

На сьогоднішній день основою інституційного забезпечення надання допомоги по безробіттю, як соціальної гарантії держави, є Верховна Рада України. Це єдиний загальнонаціональний постійно діючий, однопалатний, колегіальним, виборний орган законодавчої влади, який закріплює конституційні і законодавчі засади соціального захисту громадян на випадок

їх безробіття; визначає мету, головні завдання, види, принципи і пріоритети надання допомоги по безробіттю, а також встановлює нормативи й обсяги бюджетного фінансування такої допомоги; затверджує перелік комплексних і цільових загальнодержавних програм щодо подолання безробіття в країні. Інакше кажучи парламент, на відміну від органів виконавчої влади, безпосередньо не займається публічним управлінням сфери соціального захисту на випадок безробіття, а лише впливає на неї через: прийняття відповідних законів і затвердження програм; проведення щорічних парламентських слухань щодо рівня безробіття в Україні тощо.

Для вирішення питань розробки і формування державної політики у сфері соціального захисту на випадок безробіття при парламенті можуть створюватися певні дорадчі й експертні органи з провідних фахівців та представників громадськості. Порядок створення та діяльності цих органів визначається виключно Верховною Радою України. Це, наприклад, такі органи як профільний Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів. До предмету відання цього комітету відносяться:

- «державна політика у сфері соціального захисту громадян та у сфері регулювання трудових відносин і зайнятості населення;
- загальнообов'язкове державне соціальне страхування;
- діяльність фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування та інших соціальних фондів;
- державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії, забезпечення достатнього життєвого рівня людини та ін.» [55].

Президент України, як гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, прав і свобод людини і громадянина, несе особисту відповідальність за реалізацію органами виконавчої влади державної політики у сфері соціального захисту населення, а також через систему цих органів забезпечує виконання законодавства щодо надання допомоги по безробіттю та здійснює інші повноваження, передбачені Конституцією України. Так, наприклад, 21 квітня 2022 р. голова держави видав Указ

«Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни», закріпивши, що одним із основних завдань цієї ради є розробка плану заходів з подолання безробіття [35].

До основних завдань уряду, як вищої публічно-владної інституції у системі органів виконавчої влади України, належить забезпечення проведення державної соціальної політики і вжиття заходів щодо соціального захисту громадян на випадок безробіття, а також підготовки проектів законів щодо державних соціальних стандартів і гарантій надання допомоги по безробіттю. Окрім того, Кабінет Міністрів України спрямовує і координує діяльність центральних і місцевих органів державної влади стосовно формування й реалізації державної політики у сфері соціального захисту громадян на випадок безробіття; щорічно звітує про реалізацію державної політики перед парламентом, організує розробку та здійснює забезпечення виконання різних загальнодержавних програм [51].

Особливе місце в системі інституційного забезпечення надання допомоги по безробіттю, як соціальної гарантії держави, посідає Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття (далі – Фонд соціального страхування на випадок безробіття). Цей Фонд було створено з метою сприяння забезпеченню зайнятості населення України, запобігання безробіттю, створення нових робочих місць.

Окремо хотілося б зазначити, що будь-який страховий фонд – це, перш за все, сукупність виділених і зарезервованих запасів фінансово-матеріальних благ, що призначенні для здійснення страхового захисту (не тільки компенсації, а й подолання наслідків виникнення страхових ризиків), які можуть виступати як у натуральній, так і в грошовій формах. Призначені ці фонди не для споживання чи накопичення, а саме для відшкодування збитків у результаті настання страхового випадку [30].

Свого часу І.М. Сирота вказував, що фондом соціального страхування є певний обсяг коштів, спрямованих державою, різними підприємствами, установами й організаціями на матеріальне забезпечення та обслуговування

громадян. Водночас вчений наголошував і на організаційному аспекті діяльності таких установ, оскільки вони є виконавчими органами, що здійснюють керівництво й управління окремими видами соціального страхування [67, с. 24]. У свою чергу, С.М. Синчук і В.Я Бурак фонди соціального страхування називають спеціальними уповноваженими органами, які здійснюють керівництво й управління окремими видами соціального забезпечення та фінансують їх надання [66, с. 36].

З позиції фінансового права такі фонди виступають одним із важливих чинників реалізації суспільного інтересу громадян в отриманні соціального захисту у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, настання безробіття з незалежних від громадян причин, а також у старості та інших випадках. Оскільки за Конституцією України цей суспільний інтерес не лише визнається, але й гарантується державою, «яка має взяти на себе організацію механізмів реалізації цього інтересу та визначити джерела його фінансування» [23]. Як влучно наголошує О.В. Басай, будь-яке страхування базується на принципі розподілу збитків, що виникають у застрахованих осіб, між усіма суб'єктами страхування. З цією метою створюється страховий фонд, що фінансово наповнюється за рахунок внесків зацікавлених сторін, з якого у подальшому при настанні страхового випадку виплачуються грошові кошти або фінансуються соціальні послуги застрахованим особам [2, с. 7].

Безпосередньо Фонд соціального страхування на випадок безробіття, що є правонаступником Державного фонду сприяння зайнятості населення, має чітко визначене коло повноважень та не може провадити будь-яку іншу діяльність, крім передбаченої Законом про страхування на випадок безробіття та власним Статутом (див. Рис. 2.1) [57].

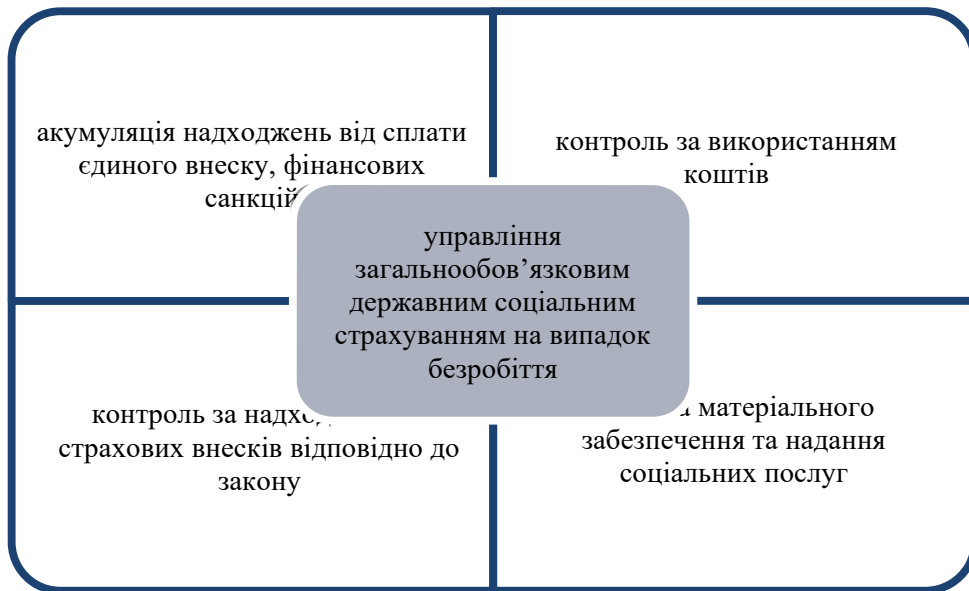

Рис. 2.1. Основні напрями діяльності Фонду соціального страхування на випадок безробіття

Враховуючи вищезазначене можна виокремити такі особливості функціонування Фонду соціального страхування на випадок безробіття як: цільовий характер діяльності, позабюджетність, некомерційність і самоврядність. Розглянемо ці особливості більш детально.

Цільовий характер Фонду означає, що його кошти заборонено використовувати на цілі, не передбачені Законом про страхування на випадок безробіття. Їх можна використовувати лише для надання матеріального забезпечення і соціальних послуг застрахованим особам і особам, котрі мають право на страхування на випадок безробіття [66, с. 370].

Позабюджетність Фонду означає, що його кошти не включаються до складу Державного бюджету України, вони зараховуються на єдиний централізований рахунок в установах банків і не підлягають вилученню для покриття дефіциту Державного бюджету України (при цьому держава, відповідно до чинного законодавства, виступає гарантом забезпечення застрахованих осіб та надання їм відповідних соціальних послуг). До речі, доцільність даної правової норми є практично підтвердженою, оскільки досвід минулих років показав, що управління фінансовими ресурсами даного Фонду має бути відокремлене від управління коштами державного бюджету з

метою усунення їх нецільового використання. Так, у 1996 р. Державний фонд сприяння зайнятості населення включили до Державного бюджету України, в результаті чого з фонду вилучили значні обсяги фінансових ресурсів. Як наслідок, за короткий термін у державі було штучно створено такі проблеми: як несвоєчасна виплата допомоги у зв'язку з безробіттям; поява заборгованості за матеріальним забезпеченням безробітних громадян, значне скорочення системи соціальних програм [66, с. 370-371]. До коштів страхування на випадок безробіття застосовується казначейська форма обслуговування у порядку, передбаченому для обслуговування Державного бюджету України [42].

Відповідно до ч. 1 ст. 16 Закону про страхування на випадок безробіття джерелами формування коштів Фонду соціального страхування на випадок безробіття є:

- страхові внески страхувальників – роботодавців, застрахованих осіб, що сплачуються на умовах і в порядку, передбачених цим Законом та іншими законодавчими актами у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- асигнування державного бюджету;
- суми фінансових санкцій, застосованих відповідно до цього Закону, Закону України «Про зайнятість населення» та інших законів до підприємств, установ, організацій і фізичних осіб за порушення встановленого порядку сплати страхових внесків і використання коштів Фонду, недотримання законодавства про зайнятість населення, а також суми адміністративних штрафів, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за такі порушення;
- прибуток, одержаний від тимчасово вільних коштів Фонду, у тому числі резерву коштів Фонду, на депозитному рахунку;
- благодійні внески різних організацій і фізичних осіб;
- інші надходження відповідно до законодавства України [42].

Кошти цього Фонду використовуються відповідно до ч. 2 ст. 16 Закону про страхування на випадок безробіття на:

- виплату забезпечення і надання соціальних послуг, передбачених ст. 7 цього Закону, фінансування заходів, передбачених ст. 7-1 цього Закону;
- відшкодування Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних із достроковим виходом на пенсію осіб, зазначених у ч. 2 ст. 20 цього Закону;
- фінансування витрат на утримання і забезпечення діяльності виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів, управління Фондом, розвиток його матеріальної та інформаційної бази;
- створення резерву коштів Фонду, з метою забезпечення фінансової стабільності Фонду у розмірі суми, необхідної для виплати допомоги по безробіттю у розрахунку не менш як на 5 календарних днів, який зберігається на спеціальному рахунку в уповноваженому банку України і використовується за цільовим призначенням за рішенням правління Фонду [42].

Некомерційність Фонду соціального страхування на випадок безробіття полягає у тому, що він не створений і не функціонує з метою отримання прибутку. Засобом забезпечення некомерційного характеру діяльності цього Фонду є заборона провадити будь-яку діяльність, крім передбаченої Законом про страхування на випадок безробіття і статутом самого Фонду. З цього приводу О.П. Кашковський зазначає, якщо, вибираючи один із видів діяльності, організація позбавляється права займається іншими видами діяльності, то такий вид діяльності є для цієї організації винятковим, тобто його провадження несумісне з іншими видами діяльності. У такому випадку відбувається обмеження правоздатності такої організації [21, с. 38].

Проявом самоврядності, як особливості функціонування Фонду соціального страхування на випадок безробіття, членами якого є всі застраховані особи, є управління цим Фондом на паритетній основі державою, представниками застрахованих осіб і роботодавців. Інакше кажучи, самоврядність означає, що самі суб'єкти системи страхування –

застраховані особи, роботодавці як страхувальники і держава як один із роботодавців і гарант реалізації застрахованими особами їх прав – управляють цією системою через своїх представників, котрі входять до складу правління – вищого органу управління Фондом соціального страхування на випадок безробіття [66, с. 371].

Відповідно до ст. 10 Закону про страхування на випадок безробіття, безпосереднє управління Фондом соціального страхування на випадок безробіття здійснюють правління і виконавча дирекція Фонду. До складу правління Фонду входять по 15 представників від держави, застрахованих осіб і роботодавців, які виконують свої обов'язки на громадських засадах, строк повноважень котрих становить 6 років і закінчується у день першого засідання нового складу правління Фонду. Представниками держави є працівники центральних органів виконавчої влади, які призначаються Кабінетом Міністрів України. Представники застрахованих осіб і роботодавців делегуються профспілками, їх об'єднаннями й об'єднаннями роботодавців. Порядок делегування цих представників визначається сторонами самостійно. При цьому не може представляти сторону особа, яка не є громадянином України або має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята в установленому законом порядку, а також особа, яка звільнена з останнього місця роботи з підстав, передбачених ст. 37, п. 3, 4, 7, 8 ст. 40, ст. 41 і 45 Кодексу законів про працю України. У свою чергу, відповідно до ст. 12 Закону про страхування на випадок безробіття виконавча дирекція Фонду соціального страхування на випадок безробіття є виконавчим органом правління, що організовує виконання рішень і забезпечує дотримання законодавства України про страхування на випадок безробіття. Функції виконавчої дирекції покладаються на органи державної служби зайнятості [42].

Нагляд за діяльністю Фонду відповідно до ст. 13 Закону про страхування на випадок безробіття здійснює наглядова рада, яка контролює виконання Фондом статутних завдань і цільове використання ним коштів.

Наглядова рада складається із 15 осіб, строк повноважень яких становить 6 років. До її складу входять у рівній кількості: представники держави – представники від центральних органів виконавчої влади, які призначаються урядом; представники застрахованих осіб і роботодавців, які делегуються профспілками, їх об'єднаннями й об'єднаннями роботодавців, порядок делегування яких визначається сторонами самостійно [42].

Таким чином, Фонд соціального страхування на випадок безробіття є публічно-владною установою, яка виступає страховиком у системі страхування на випадок безробіття, має цільовий характер діяльності, характеризується некомерційністю, самоврядністю і позабюджетністю. Основними принципами функціонування цього Фонду є: комплексність; різноманітність організаційних форм; урахування специфіки галузей економіки і суб'єктів власності; державне регулювання.

З метою реалізації права громадян на працю, а також забезпечення соціального захисту безробітних громадян наприкінці 1990 р. в Україні було створено Державну службу зайнятості, шляхом перебудови діючої на той час служби працевлаштування на спеціалізовану службу. Ця служба являє собою централізовану систему державних установ, діяльність якої спрямовується та координується Міністерством економіки України (див. Рис. 2.2) [44].

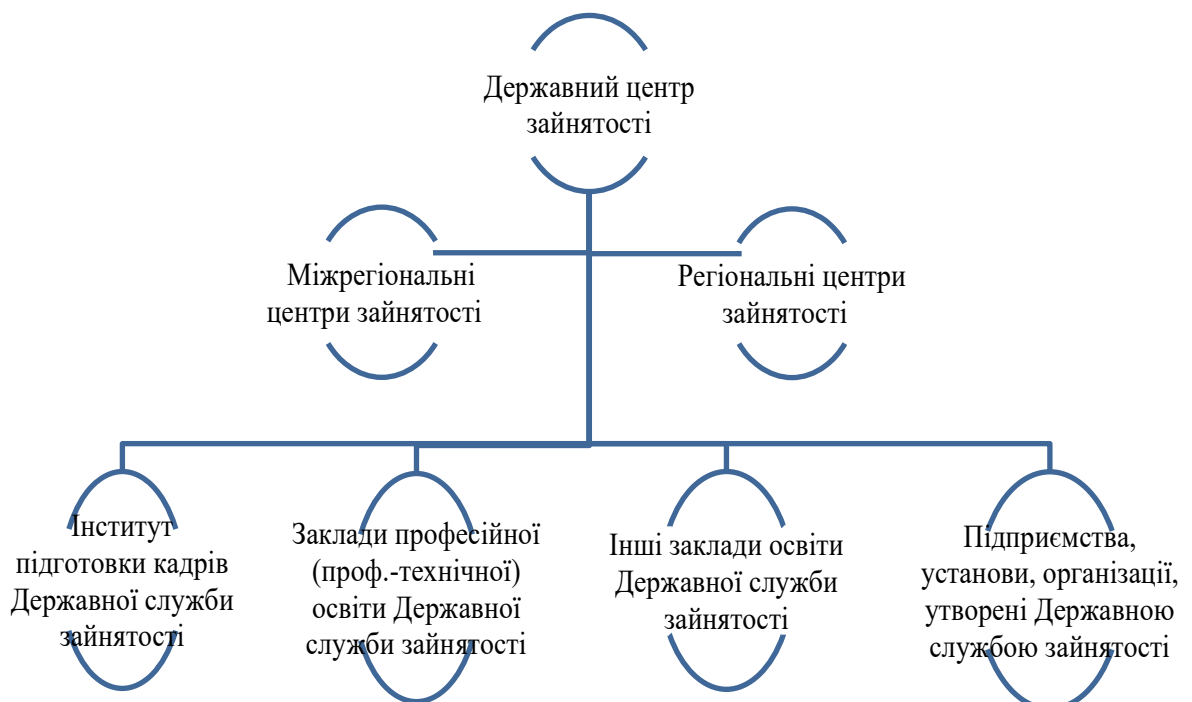

Рис. 2.2. Структура Державної служби зайнятості України

У науці публічного управління, виходячи із правового статусу Державної служби зайнятості України, її місця в системі публічного управління та мети функціонування виділяють основні, спеціальні та допоміжні функції. І якщо основні функції мають загальний характер та притаманні й іншим державним службам, то спеціальні і допоміжні функції виключно описують функціональне призначення Державної служби зайнятості (див. Рис. 2.3). Безпосередньо ключовою спеціальною функцією цієї служби є соціально-захисна функція, суть якої полягає у наданні соціальних послуг, а також визначення, нарахування і надання незайнятому населенню різноманітних видів матеріальної допомоги. У свою чергу, допоміжними функціями Державної служби зайнятості є: – нормотворча функція (прийняття актів управління); оперативно-виконавча функція (реалізація законодавства про зайнятість населення); юрисдикційна функція (застосування адміністративних, фінансових і дисциплінарних санкцій) [33, с. 337].

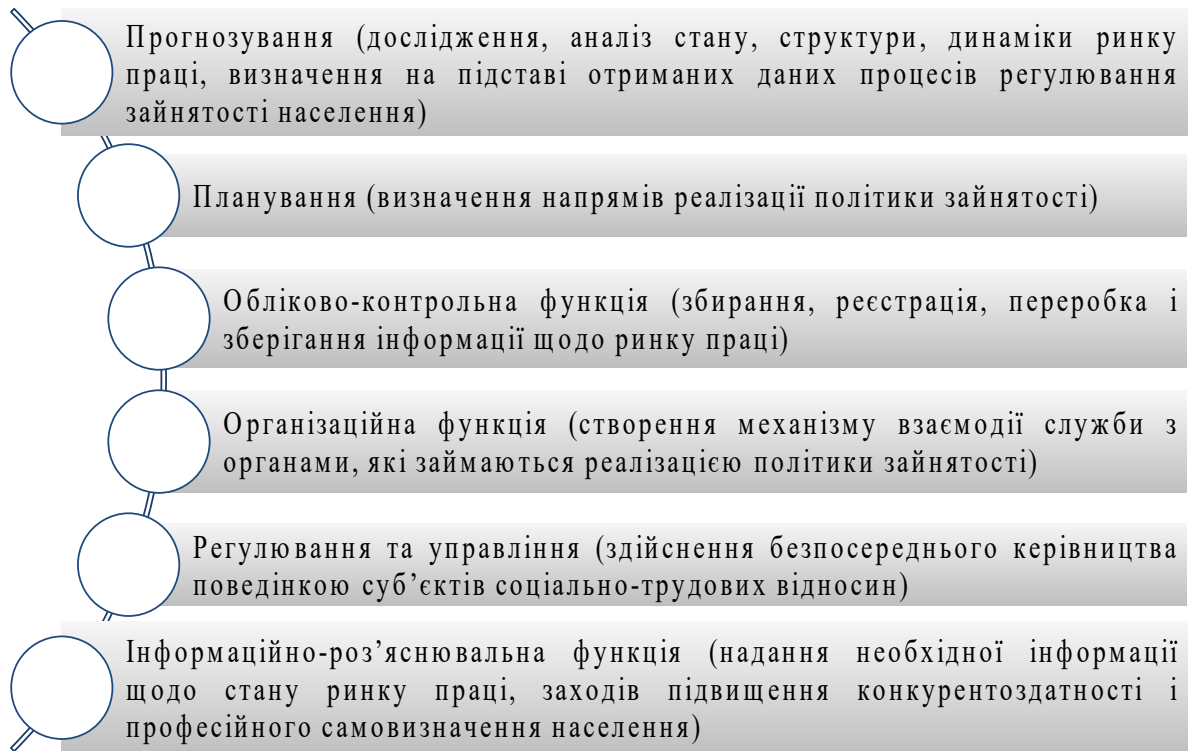

Рис. 2.3. Основні функції Державної служби зайнятості України

На Державну службу зайнятості України, враховуючи функціональна напрями її діяльності, покладено чимало завдань щодо реалізація державної політики у сфері зайнятості населення і трудової міграції, соціального захисту осіб від безробіття, ключове призначення яких допомогти безробітній особі (див. Рис. 2.4). Під час виконання власних завдань ця служба тісно взаємодіє з центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями в порядку передбаченим чинним законодавством [44].

У процесі здійснення своєї діяльності Державна служба зайнятості надає різноманітні соціальні послуги, управління якими здійснює за допомогою чотирьох механізмів. Це такі механізми як: нормативний, організаційно-функціональний, кадровий та механізм інформаційного забезпечення і комунікацій.

Безпосередньо нормативний механізм включає реалізацію положень Конституції України, законів України, указів Президента України, постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України, низку організаційно-розпорядчих,

нормативних документів Міністерства соціальної політики та Державної служби зайнятості. Незважаючи на значний перелік нормативно-правових документів, що регулюють сферу послуг, кількісні та якісні показники їх надання час від часу знижуються. Так, наприклад, у зв'язку із тим, що в Україні існує стійка тенденція до скорочення чисельності працівників, які сплачують єдиний соціальний внесок, задовольнити потребу в послугах зі сприяння у працевлаштуванні усіх категорій безробітних доволі важко [70].

Рис. 2.4. Основні завдання Державної служби зайнятості України

Організаційно-функціональний механізм представлений сукупністю органів виконавчої влади, об'єднаних предметами їх діяльності та компетенцій в діючій організаційній структурі, що передбачає виконання посадовими особами й фахівцями Державної служби зайнятості положень чинного законодавства та вимог відповідних методично-інструктивних документів [20, с. 73]. Сьогодні зусилля цієї служби зосереджені на перебудові її організаційної структури з традиційно бюрократичної моделі на сучасну сервісну організацію нового типу, яка має виступати в ролі посередника між шукачем роботи та роботодавцем. Її мета – діяти в інтересах

клієнтів, гарантуючи надання якісних та ефективних соціальних послуг. Відповідно для роботодавців ця служба має стати оперативно та ефективно діючим рекрутером, котрий розуміється на питаннях ринку праці та застосовує в роботі найсучасніші рекрутингові технології [69, с. 142-143], а для безробітних осіб – своєрідним агентом по їх подальшому працевлаштуванню.

В основу організаційно-функціонального механізму покладено новий Регламент роботи центрів зайнятості щодо задоволення потреб клієнтів, апробація якого наразі проходить у визначених Центральним апаратом Державної служби зайнятості базових центрах зайнятості. Окрім того, цією службою започатковано створення нового типу сервісних установ – консалтингових центрів, які розпочали діяльність у міських центрах зайнятості обласних центрів України. Основним їх завданням є забезпечення супроводу бізнесменів-початківців з числа безробітних, які отримали в Державній службі зайнятості одноразову матеріальну допомогу для відкриття власної справи (фізичні особи-підприємці) [28, с. 82-83].

Кадровий механізм управління соціальними послугами включає велике коло питань, першочергове місце серед яких займає професійна компетентність управлінських кадрів та фахівців Державної служби зайнятості. Цей механізм передбачає підвищення рівня професійної компетентності працівників служби зайнятості, об'єктивну оцінку результативності й ефективності їх роботи; підготовку та запровадження процедури професійного відбору спеціалістів та керівників регіональних і базових центрів зайнятості; удосконалення правил внутрішнього трудового розпорядку Державної служби зайнятості, організаційно-корпоративної культури її працівників; розробку та запровадження в систему підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації працівників служби зайнятості сучасних освітніх технологій, дистанційного навчання, створення в онлайн доступі електронної бібліотеки методичних посібників та навчальних матеріалів для працівників; удосконалення системи заохочення працівників

до досягнення вищих результатів роботи; здійснення аналізу інтенсивності роботи персоналу та оптимізації його чисельності [69, с. 143].

Механізм інформаційного забезпечення і комунікацій передбачає здійснення інформаційно-консультативної діяльності із застосуванням інноваційних форм і технологій, інструментів їх реалізації. Відповідно Державна служба зайнятості впроваджує різні проекти зі створення інформаційно-консультативних і консалтингових центрів. Основною місією цих центрів є проведення серед населення інформаційно-роз'яснювальної роботи для підвищення рівня обізнаності суспільства щодо державних соціальних гарантій у випадку настання безробіття; забезпечення доступу до послуг та максимальне їх наближення до шукачів роботи й роботодавців. Серед завдань цих центрів можна виокремити: формування мотивації у незайнятого населення до самопошуку роботи та легальної їх зайнятості; робота з неповнолітніми особами, випускниками навчальних закладів, самотніми батьками, внутрішньо переміщеними особами, учасниками сучасних військових дій на Сході України тощо. Безпосередньо інформаційно-консультативні центри покликані реалізувати модель комплексного надання соціальних послуг за принципом «єдиного вікна». На сьогодні такі центри вже діють у Дніпропетровській, Житомирській, Кіровоградській, Полтавській, Харківській та в інших областях [28, с. 83-84].

На кінець хотілося б додати, що місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування також формують інституційне забезпечення надання допомоги по безробіттю.

Місцевими державними адміністраціями є місцеві органи державної виконавчої влади, які у межах своїх компетенцій здійснюють виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці країни, а також реалізують повноваження, делеговані їм відповідною місцевою радою. Так, згідно зі ст. 24 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV, місцеві державні адміністрації в галузі зайнятості населення, праці та заробітної плати:

- 1) «розробляють та організовують виконання перспективних та поточних територіальних програм зайнятості та заходи щодо соціальної захищеності різних груп населення від безробіття;
- 2) забезпечують проведення згідно з законом громадських та тимчасових робіт для осіб, зареєстрованих як безробітні;
- 3) здійснюють заходи щодо своєчасного запобігання масовому безробіттю» [53].

Окрім того, для здійснення державного регулювання надання допомоги по безробіттю місцеві державні адміністрації організовують відповідні структурні підрозділи управління (департаменти), характерними рисами яких є: самостійність у здійсненні публічного управління підлеглими об'єктами; чітко окреслена ієрархічна структура влади й управління, розподіл праці фахівців на робочих місцях; затвердження необхідних правил і процедур, які визначають права, обов'язки і функції працівників, а також правила й процедури, що стосуються самої роботи; відбір, прийняття на роботу і подальше просування по службі осіб залежно від кваліфікаційних й особистих даних працівників.

Органами місцевого самоврядування є органи, котрі утворюється відповідними територіальними громадами у встановленому законом порядку для виконання завдань і функцій місцевого рівня і значення, наділені владними повноваженнями, які реалізуються у визначених чинним законодавством правових й організаційних формах.

Згідно зі ст. 34 Закону України «Про місцеве самоврядування» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР, до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері соціального захисту населення належать делеговані повноваження щодо:

- 1) підготовка і подання на затвердження ради територіальних програм зайнятості та заходів щодо соціальної захищеності різних груп населення від безробіття, організація їх виконання;

2) організація проведення громадських та тимчасових робіт для осіб, зареєстрованих як безробітні на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до комунальної власності, а також за договорами – на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до інших форм власності [52].

Отже, враховуючи вищевикладене можна узагальнити, що на сьогоднішній день в Україні склалася дієва система інституційного забезпечення надання допомоги по безробіттю як соціальної гарантії держави, яка включає в себе органи вищої державної влади (законодавчої та виконавчої), центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації й органи місцевого самоврядування, а також відповідні профільні навчальні заклади. Повноваження зазначених суб'єктів управління у сфері соціального захисту на випадок безробіття визначаються і здійснюються відповідно до діючих нормативно-правових актів, однак здебільшого недостатньо конкретизовані, що спричинює певні розходження у питанні реалізації державної політики у вказаній сфері.

2.2. Умови та порядок призначення і надання грошової допомоги по безробіттю

Надання допомоги по безробіттю передбачає матеріальне забезпечення застрахованих осіб і осіб, які мають право на це у разі настання страхового випадку за рахунок бюджету Фонду соціального страхування на випадок безробіття. Бюджет Фонду формується шляхом сплати платниками єдиних внесків, збір яких здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку і на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законода-

вством, прав застрахованих осіб і членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючою системою страхування на випадок безробіття [50].

На допомогу по безробіттю, відповідно до ст. 22 зазначеного Закону, залежно від страхового стажу, мають право застраховані особи, визнані в установленому порядку безробітними, страховий стаж яких протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної, становить не менше ніж 6 місяців за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування. При цьому право на отримання такої допомоги зберігається у разі настання перерви страхового стажу з поважних причин, якщо особа протягом місяця після закінчення цієї перерви зареєструвалась в установленому порядку в державній службі зайнятості як безробітна. Поважними причинами є:

- «навчання у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, клінічній ординатурі, асистентурі-стажуванні, аспірантурі, докторантурі з денною або дуальною формою здобуття освіти;

- строкова військова служба;

- здійснення догляду непрацюючою працездатною особою за особою з інвалідністю I групи або дитиною з інвалідністю віком до 18 років, а також за пенсіонером, який за експертним медичним висновком потребує постійного стороннього догляду;

- періоди зайнятості на тимчасово окупованій території України чи в районах проведення антитерористичної операції та здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, що за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування не підтверджуються сплатою єдиного внеску;

- інші поважні причини, передбачені законодавством» [42].

Окремо хотілося б підкреслити, що в умовах війни внутрішньо переміщенні особи та особи, які перебувають на території, де ведуться бойові

дії, мають право припинити трудові відносини дистанційно. Для цього необхідно подати до центру зайнятості заяву на ім'я роботодавця про припинення трудових відносин. У свою чергу, центр зайнятості повідомляє про це роботодавця будь-яким засобом комунікації. Надалі такі особи можуть стати на облік як безробітні.

Застраховані особи, визнані в установленому порядку безробітними, які протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної, за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування мають страховий стаж менше 6 місяців або звільнені з останнього місця роботи з підстав, передбачених ст. 37, п. 3, 4, 7, 8 ст. 40, ст. 41, 45 Кодексу законів про працю, а також з аналогічних підстав, визначених іншими законами, особи, зазначені у ч. 2 ст. 6 Закону про страхування на випадок безробіття, особи, зазначені в абз. 3 ч. 4 ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», а також працівники і гіг-спеціалісти юридичних осіб, що перебувають у статусі резидента Дія Сіті відповідно до Закону «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», після звільнення чи припинення гіг-контракту мають право на допомогу по безробіттю у мінімальному розмірі [42].

Для того щоб отримати допомогу по безробіттю необхідно звернутися до центру зайнятості. В умовах воєнного стану це можна зробити в один із трьох способів:

- 1) через портал «Дія», для цього необхідно зробити шість кроків (див. Рис. 2.5). Після реєстрації, статус розгляду заяви можна перевірити в особистому кабінеті, при цьому інформація про надання статусу безробітного (або відмова) надійде заявнику на його телефон та електронну пошту;

- 2) особисто прийти в центр зайнятості із необхідними для реєстрації документами: особиста заява безробітного, довідка (довідки) про середню заробітну плату (дохід) за останнім місцем (кількома місяцями) роботи чи служби, трудова книжка, військовий квиток, копія цивільно-правового договору та пред'явленням свідоцтва про загальнообов'язкове державне

соціальне страхування(за наявності), паспорт або інший документ, що посвідчує особу;

3) надіслати заяву електронною поштою. Така можливість надається особам, які перебувають на тимчасово окупованій території або на території ведення бойових дій, і не можуть подати заяву через портал «Дія» або особисто прийти до центру зайнятості. Для цього необхідно завантажити і заповнити заяву за визначеною формою, прикріпити необхідні документи (враховуючи особливості реєстрації у воєнний час) та надіслати на електронну адресу inbox@es.dcz.gov.ua. У темі самого листа потрібно вказати слово «реєстрація» та ПІБ заявника [15].

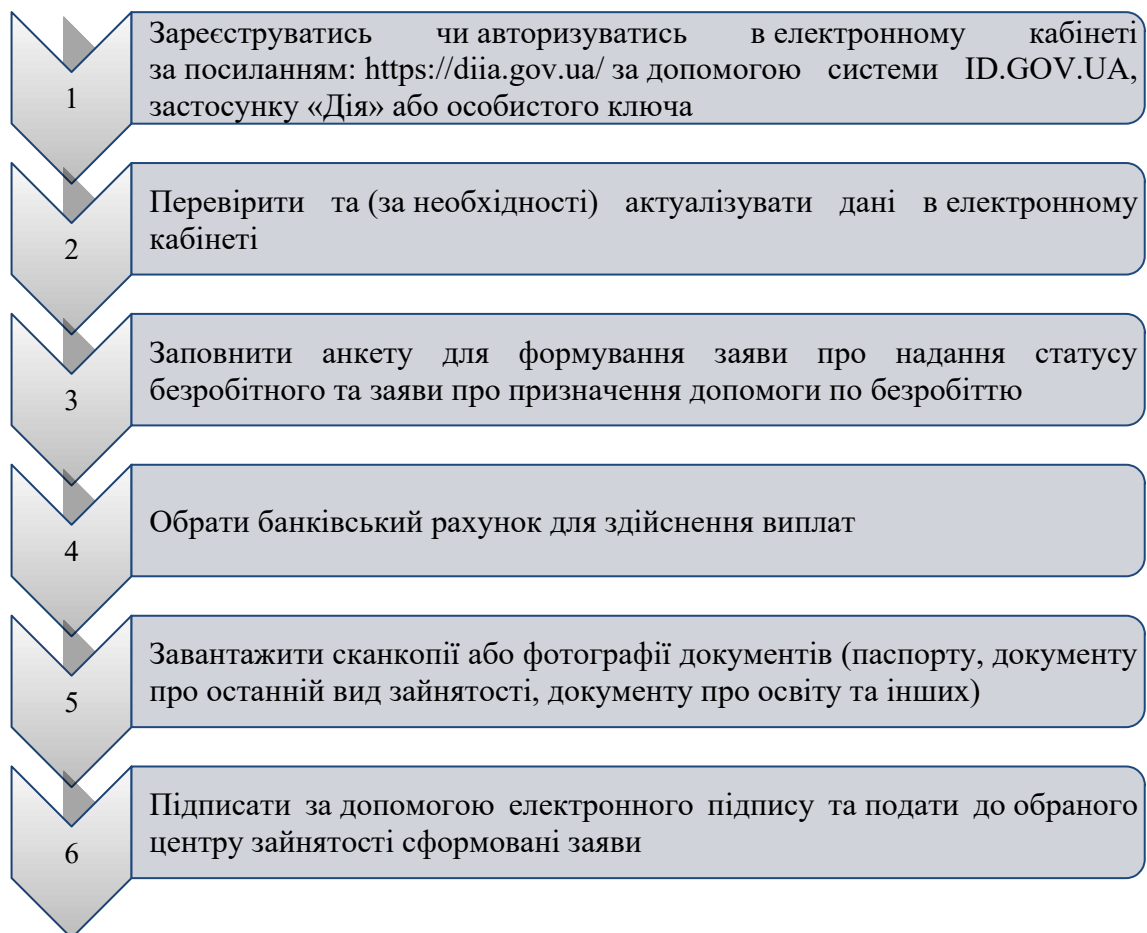

Рис. 2.5. Покрокова інструкція отримання допомоги по безробіттю через портал «Дія»

На період дії в Україні воєнного стану отримати статус безробітного можна без повного переліку документів. Більше того, внутрішньо переміщені

особи та особи, які перебувають на території, де ведуться бойові дії та не мають документів, що підтверджують періоди трудової діяльності, страхового стажу, заробітну плату, можуть отримати статус безробітного та соціальні виплати без них. У такому випадку визначення розміру допомоги буде здійснюватися на підставі відомостей, які містяться у реєстрах. Проте, після скасування воєнного стану протягом місяця така особа зобов'язана з'явитись до центру зайнятості, в якому вона була зареєстрована як безробітна і подати всі необхідні документи [42].

Відповідно до внесених змін до Закону про страхування на випадок безробіття, на період дії воєнного стану виплата допомоги по безробіттю може здійснюватися без особистого візиту до центру зайнятості, за умови, що безробітний у визначений інспектором центру зайнятості день не рідше, ніж один раз на місяць будь-якими доступним засобом комунікації має виходити на зв'язок.

Допомога по безробіттю виплачується з 8-го дня після реєстрації застрахованої особи в установленому порядку в державній службі зайнятості, загальна тривалість виплати якої не може перевищувати 360 календарних днів протягом двох років. При цьому для осіб передпенсійного віку (за 2 роки до настання права на пенсійне забезпечення) тривалість виплати допомоги по безробіттю не може перевищувати 720 календарних днів [42].

Загальна тривалість виплати допомоги по безробіттю не може перевищувати 360 календарних днів протягом 2 років, а для осіб, зазначених у ч. 2 ст. 6 Закону про страхування на випадок безробіття та абз. 3 ч. 4 ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», – 180 календарних днів. Така допомога виплачується не рідше ніж два рази на місяць, а за згодою безробітного – один раз на місяць у порядку передбаченим законодавством. У разі чергового визнання в установленому порядку застрахованої особи безробітною у межах двох років, протягом яких виплачується допомога по безробіттю, тривалість її виплати враховується сумарно. При цьому у випадку зміни застрахованою особою місця

проживання виплата допомоги по безробіттю продовжується після реєстрації її в установленому порядку як безробітного за новим місцем проживання.

Відповідно до внесених змін у Закон про страхування на випадок безробіття виплата допомоги громадянам, які виїхали за кордон, припиняється у разі їх перебування за межами України понад один місяць [42].

Хотілося б зазначити, що у зв'язку із фінансово-економічною кризою у світі в 2008-2009 рр., яка торкнулася й України, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення впливу світової фінансової кризи на сферу зайнятості населення» ст. 22 Закону про страхування на випадок безробіття було доповнено ч. 8 і 9, у яких зазначалося, що умовою для призначення допомоги по безробіттю є готовність особи до участі у загальнодержавних оплачуваних громадських роботах, якщо така робота для них є підходящою. А у разі відмови особи від участі у таких видах робіт, якщо вони є для неї підходящими, без поважних причин розмір допомоги по безробіттю, передбачений ст. 23 названого Закону, зменшується на 50% строком до трьох місяців. На нашу думку, зазначені законодавчі норми, з урахуванням соціально-економічних умов в Україні за останні десять років, є доцільними, оскільки їх дотримання забезпечує не лише виконання суспільно-потрібних громадських робіт, а і зайнятість непрацюючого населення, що, у свою чергу, сприяє підтриманню стабільності їх психологічного і матеріального стану, адже такі особи відчують потребу суспільства у них і додатково отримують виплати за виконання таких робіт.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо за доречне, поновити вказані норми у діючому Законі про страхування на випадок безробіття, особливо зараз, коли в Україні з 24 лютого 2022 р. введено воєнний стан, а більшість громадян країни втратили роботу. До речі, вже сьогодні над цим працює уряд, розробивши і запропонувавши механізм залучення безробітних до «Армії відновлення» країни через їх участь у суспільно корисних роботах. Відповідно до цього механізму безробітних осіб можна залучати до

виконання певних суспільно корисних робіт, в яких є потреба в тому чи іншому регіоні країни. У свою чергу, таким особам держава зобов'язується виплачувати заробітну плату на рівні мінімальної, розмір якої на сьогодні складає 6700 грн., що в більшості випадків є вищим, ніж допомога з безробіття. Відповідно безробітні особи можуть залучатися до виконання робіт, які мають оборонний характер або до робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного чи воєнного характеру. Це можуть бути як роботи, спрямовані на задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань та сил цивільного захисту, так і на забезпечення загальних потреб функціонування економіки і життєдіяльності населення різних регіонів країни (див. Рис. 2.6) [3].

облаштування та укріплення блок-постів, вирубка дерев для зведення фортифікаційних укріплень	заготівля дров для потреб військових і населення	розбір завалів і відновлення житлових будинків, ін. приміщень, пошкоджених у результаті бойових дій
укріплення дамб	облаштування підвальних приміщень у багатоповерхових будинках, школах під укриття	ремонтно-відновлювальні роботи у приміщеннях соціальної сфери
розчищення автомобільних доріг від завалів	розвантаження гуманітарної допомоги	надання допомоги внутрішньо переміщеним особам, людям з інвалідністю, людям літнього віку

Рис. 2.6. Види суспільно корисних робіт, до яких можуть залучатися безробітні громадяни на платній основі

При цьому наголос робиться на тому, що організатором таких робіт має бути військове командування спільно з обласними військовими адміністраціями, із можливістю, при необхідності, залучати органи виконавчої влади. Працевлаштовуватись на такі види робіт можуть не лише

zareєстровані безробітні громадяни, а й усі працездатні особи, у тому числі і внутрішньо переміщені особи, які не мають медичних протипоказань. З учасниками таких робіт укладатимуться строкові трудові договори відповідно до Кодексу законів про працю України.

Наразі суспільно корисні роботи вже запроваджені у двох областях України – в Сумській області (у 18 територіальних громадах із 26, де не ведуться активні бойові дії, працевлаштовано майже 400 безробітних) та Чернігівській області (залучено лише 78 безробітних) [3].

Застрахованим особам, зазначеним у ч. 1 ст. 22 Закону про страхування на випадок безробіття, розмір допомоги по безробіттю визначається у відсотках до їх середньої заробітної плати (доходу), визначеної відповідно до Порядку обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, затвердженого урядом [54], залежно від страхового стажу, але не менше ніж мінімальний розмір допомоги по безробіттю, встановлений правлінням Фонду для цієї категорії осіб: до 2 років – 50%; від 2 до 6 років – 55%; від 6 до 10 років – 60%; понад 10 років – 70%. При цьому розмір допомоги по безробіттю не може перевищувати чотирикратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом.

Зазначений вид допомоги виплачується залежно від тривалості безробіття у відсотках до визначеного розміру: перші 90 календарних днів – 100%; протягом наступних 90 календарних днів – 80%; у подальшому – 70% [42].

Внутрішньо переміщеним особам після надходження документів та відомостей про страховий стаж, заробітну плату (дохід) рішення про призначення допомоги по безробіттю переглядається відповідно до законодавства.

Важливо підкреслити, що особам, які звільнилися з останнього місця роботи за власним бажанням без поважних причин допомога по безробіттю

призначається відповідно до ч. 1, 2 ст. 23 Закону про страхування на випадок безробіття, виплата якої починається з 91-го календарного дня [42].

Додатково, хотілося б звернути увагу на те, що якщо раніше розмір грошової допомоги з безробіття був дуже низький – наприклад, у середньому 132 грн. на місяць при мінімальній заробітній платі у 221 грн. у 2004 р. та 172,6 грн. при мінімальній заробітній платі у 298,5 грн. в 2005 р. [72, с. 23]. То на сьогоднішній день мінімальний розмір грошової допомоги по безробіттю для застрахованих осіб становить 1800 грн. (для незастрахованих осіб (страховий стаж менше 6 місяців) – 1000 грн.), а максимальний – 150% від мінімальної заробітної плати (9750 грн.). При цьому розмір грошової допомоги по безробіттю за один місяць не може перевищувати чотирикратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, визначеного законом на відповідний рік (у 2022 р. – 9924 грн.). До речі, мінімальну виплату допомоги по безробіттю отримують безробітні, які мали страховий стаж понад шість місяців, але на момент розрахунку допомоги їм неможливо було розрахувати середньоденну зарплату через брак інформації. Проте, після отримання необхідної інформації розмір такої допомоги буде перерахований.

На кінець хотілося окремо сказати про умови і порядок призначення грошової допомоги по частковому безробіттю. Це один із видів «державної підтримки застрахованих осіб (працівників та фізичних осіб-підприємців) у разі втрати ними частини доходу у зв'язку із зупиненням (скороченням) виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг) з причин економічного, технологічного характеру, виникнення надзвичайної ситуації, введення надзвичайного чи воєнного стану, встановлення карантину» [40].

На період дії воєнного стану передбачено, що у разі втрати частини заробітної плати (доходу) внаслідок зупинення (скорочення) виробництва продукції (надання послуг) допомогу по частковому безробіттю можуть отримати не тільки наймані працівники, а й фізичні особи-підприємці. При цьому така допомога не надається працівникам органів державної влади,

органів місцевого самоврядування або закладів, установ, організацій, створених ними у встановленому порядку, які повністю утримуються за рахунок державного чи місцевого бюджету.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання допомоги по частковому безробіттю» від 21 червня 2022 р. № 702, критеріями для надання допомоги по частковому безробіттю є:

- «зупинення (скороченням) виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг) охопило не менш як 20% чисельності працівників роботодавця, в яких рівень скорочення тривалості робочого часу та заробітної плати становить 30% і більше відсотків на місяць;
- рівень скорочення тривалості робочого часу та доходу фізичної;
- особи-підприємця, яка є застрахованою особою, становить 30% і більше відсотків на місяць;
- відсутність у роботодавця або фізичної особи-підприємця, яка є застрахованою особою, заборгованості із виплати заробітної плати та/або сплати ЄСВ, та/або сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування протягом шести місяців, що передують місяцю зупинення (скорочення) виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг);
- сплата роботодавцем за кожного працівника або фізичною особою-підприємцем, яка є застрахованою особою, ЄСВ протягом останніх шести місяців, що передують місяцю, в якому почалося зупинення (скорочення) виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг), а в разі, коли протягом останніх шести місяців до звернення про надання допомоги по частковому безробіттю законодавством надано право окремим роботодавцям або фізичним особам-підприємцям, які є застрахованими особами, не сплачувати ЄСВ, застосовуються попередні 180 календарних днів до такого періоду;
- роботодавець не є фондом соціального страхування» [47].

Грошова допомога по частковому безробіттю надається центрами зайнятості за зверненням роботодавця або фізичної особи-підприємця, яка є застрахованою особою, для її виплати працівникам або фізичній особі-підприємцю, котра є застрахованою особою. Відповідно такі особи можуть звернутися за отриманням допомоги протягом 90 календарних днів з дня зупинення (скорочення) виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг). У випадку якщо таке відбулось після введення воєнного стану в Україні, то тоді роботодавець або фізична особа-підприємець, яка є застрахованою особою, може звернутися за отриманням такої допомоги протягом 90 календарних днів з дня набрання чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» (тобто протягом 90 днів з 7 травня 2022 р.). При цьому варто підкреслити, що виплата допомоги по частковому безробіттю не здійснюється за період отримання працівником оплати простою, перебування у відпустці без збереження заробітної плати, призупинення трудових відносин [40].

Таким чином, на основі вищевикладеного можна зробити висновок, що підстави, умови і порядок надання грошової допомоги по безробіттю, у тому числі, на час дії воєнного стану визначено законами України у сфері страхування на випадок безробіття і рядом підзаконних нормативних актів, які більш детально регулюють особливості надання такої допомоги. Грошова допомога по безробіттю надається за рахунок коштів Фонду соціального страхування на випадок безробіття, як застрахованим особам, так і особам, які мають право на допомогу по безробіттю, у разі настання соціального випадку або для подолання різних соціальних ризиків, з метою реалізації положення ст. 46 Конституції України.

2.3. Особливості надання державних соціальних послуг на випадок безробіття

Поряд із грошовою допомогою по безробіттю важливу роль у системі державного соціального захисту населення відіграють і соціальні послуги. Не зважаючи на те, що у вітчизняному законодавстві термін «соціальні послуги» застосовується досить широко, його офіційне тлумачення міститься лише в Законі України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII, відповідно до якого такими послугами є «дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають» [56].

Відповідно до Закону про страхування на випадок безробіття та Закону України «Про зайнятість населення» державними соціальними послугами, що надаються у випадку безробіття є:

- «професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, у тому числі в закладах освіти державної служби зайнятості, на підприємствах, в установах, організаціях;
- профорієнтація;
- пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом організації громадських робіт для безробітних у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
- надання роботодавцям, які працевлаштовують громадян, зазначених у ч. 1 ст. 14 Закону України «Про зайнятість населення», компенсації відповідно до ст. 26 цього ж Закону;

- надання роботодавцям – суб'єктам малого підприємництва, які працевлаштовують безробітних, компенсації відповідно до ст. 27 Закону України «Про зайнятість населення»;
- надання одноразової фінансової допомоги для організації підприємницької діяльності відповідно до ст. 27 Закону України «Про зайнятість населення»;
- надання ваучера для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян шляхом перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями для пріоритетних видів економічної діяльності відповідно до ст. 30 Закону України «Про зайнятість населення»;
- здійснення заходів сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб відповідно до ст. 24-1 Закону України «Про зайнятість населення»;
- інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням» [42].

Зазначені послуги надаються Державною службою зайнятості України, діяльність якої фінансується за рахунок коштів Фонду соціального страхування на випадок безробіття, передбачених на ці цілі, за сприянням у працевлаштуванні та професійній орієнтації працівникам, які бажають змінити професію або місце роботи (у зв'язку з пошуками високооплачуваної роботи, зміною умов і режиму праці тощо), вивільнюваним працівникам і незайнятому населенню [43]. Розглянемо окремі з цих послуг більш детально.

Професійна підготовка, перепідготовка або підвищення кваліфікації (далі – професійне навчання) осіб, як один із видів соціальних послуг, орієнтований на забезпечення ефективної політики зайнятості населення, підвищення конкурентоспроможності особистості на ринку праці. Умови надання відповідної послуги регламентується «Порядком професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації зареєстрованих безробітних», затвердженим Наказом Міністерства соціальної політики

України і Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2001 р. № 318/655 [48].

Професійне навчання безробітних проводиться з урахуванням вимог ринку праці, перспектив розвитку регіону, в тому числі для зайняття підприємницькою діяльністю, що обумовлюється відповідним договором між особою і регіональним центром зайнятості. Про масштаби діяльності щодо професійного навчання свідчить те, що кількість безробітних, котрі скористалися відповідними послугами, непинно зростає [48].

Професійне навчання безробітних відбувається у наступних формах:

- первинна професійна підготовка робітників – спрямована на здобуття професійно-технічної освіти;
- перепідготовка робітників – спрямована на оволодіння іншою професією;
- перепідготовка фахівців – спрямована на одержання нової спеціальності на основі раніше здобутої освіти;
- стажування – різновид підвищення кваліфікації робітників і фахівців з вищою освітою з метою засвоєння особою кращого вітчизняного чи зарубіжного досвіду;
- підвищення кваліфікації робітників і фахівців з вищою освітою – спрямована на поглиблення раніше здобутих професійних знань [48].

Слід відзначити, що до початку професійного навчання з метою визначення професійних інтересів, відповідності професійним вимогам, для виявлення придатності до фахової роботи безробітній особі можуть надаватися послуги з профорієнтації.

З безробітними, які направляються державною службою зайнятості до навчальних закладів на професійне навчання, центри зайнятості укладають відповідні договори і видають направлення на навчання, на підставі якого і відбувається зарахування на навчання. Професійне навчання безробітних здійснюється за денною формою навчання тривалістю не більше, ніж 12 місяців. Термін підвищення кваліфікації безробітних за робітничими професіями і фахівців з вищою освітою шляхом стажування встановлюється від 1 до 3 місяців залежно від складності професії. Стажування безробітних з вищою освітою і за робітничими професіями здійснюється за індивідуальними планами, що затверджуються керівником підприємства, організації, установи за погодженням із регіональним центром зайнятості [48].

Слухачам, які завершили курс професійного навчання й успішно пройшли кваліфікаційну атестацію, за рішенням державної кваліфікаційної комісії видається документ установленого зразка, відповідно до чинного законодавства.

Без сумніву, зазначений напрям соціальних послуг є необхідним, оскільки нарощення освітнього і професійно-кваліфікаційного потенціалу є основою підвищення конкурентоспроможності на ринку праці. Разом з тим, кількість безробітних, котрі проходять професійну підготовку за кошти Фонду соціального страхування на випадок безробіття, поступово наближається до чисельності працівників, які проходять таку підготовку за рахунок коштів підприємств. Тобто Фонд соціального страхування на випадок безробіття поступово перетворюється на одного з провідних агентів закупівлі послуг професійної освіти.

Слід також зазначити, що серед безробітних осіб, які направляються на професійне навчання, понад половину становить молодь. Очевидно, це пояснюється не лише браком достатнього рівня кваліфікації, готовністю і здатністю молодих людей опановувати нові професії, але й тим, що певна частина молоді звертається до служби зайнятості з метою безкоштовного проходження різного роду курсів, а не у пошуках роботи. Питома вага

незастрахованих осіб серед безробітних, які проходили професійне навчання, особливо висока – майже 22% [72, с. 23].

Враховуючи все це, пропонуємо внести відповідні зміни до вітчизняного законодавства, які б змогли запобігти виникненню недоліків, що є сьогодні, тим самим зберегти бюджет Фонду соціального страхування на випадок безробіття від зайвих, нераціональних витрат.

Особливе значення серед соціальних послуг, які створюють умови для запобігання реалізації ризику безробіття, є професійна орієнтація. Закон України «Про зайнятість населення» розглядає професійну орієнтацію як «один з напрямків державного регулювання зайнятості, а також як державну гарантію на вибір професії і роду діяльності» [43].

Система професійної орієнтації складається із двох рівнів. Перший рівень (макрорівень) є фактично втіленням державної політики у цій сфері і ґрунтується на Концепції державної системи професійної орієнтації населення, схваленої Постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 р. № 842 [24]. Другий рівень профорієнтаційної роботи здійснюють органи державної служби зайнятості як один з видів соціальних послуг, що надаються у випадку безробіття.

Наступним видом соціальних послуг у випадку безробіття є пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом організації громадських робіт для безробітних у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

При пошуку, підборі та пропонуванні підходящої роботи, із подальшим сприянням у працевлаштуванні, особам, які звернулися за допомогою у державну службу зайнятості і бажають працювати або бажають змінити місце роботи чи працевлаштуватися за сумісництвом, враховуються попередня діяльність особи, тривалість роботи за професією (спеціальністю), кваліфікація, вік, досвід, а також стан ринку праці. Для інвалідів підбір підходящої роботи здійснюється відповідно до їх професійних навичок,

знань, рекомендацій медико-соціальної експертної комісії з урахуванням побажань інваліда [43].

Роботодавцю, який працевлаштовує таких осіб строком не менше ніж на 2 роки щомісяця компенсуються фактичні витрати у розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за відповідну особу за місяць, за який він сплачений. Компенсація виплачується протягом одного року з дня працевлаштування особи за рахунок коштів, передбачених у бюджеті Фонду соціального страхування України на випадок безробіття та Фонду соціального захисту інвалідів (у разі працевлаштування особи з інвалідністю з числа зареєстрованих безробітних, але якій відповідно до законодавства допомога по безробіттю не призначається), у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку. При цьому компенсація не виплачується у разі, коли роботодавець: «1) має заборгованість із сплати єдиного внеску на державне соціальне страхування та/або страхових внесків на державне пенсійне страхування; 2) визнаний у встановленому порядку банкрутом або стосовно нього порушено справу про банкрутство» [43].

Інший вид соціальних послуг у випадку безробіття – це надання роботодавцям – суб'єктам малого підприємництва, які працевлаштовують безробітних строком не менше ніж на 2 роки за направленням територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, на нові робочі місця в пріоритетних видах економічної діяльності, щомісяця компенсуються фактичні витрати у розмірі єдиного внеску на державне соціальне страхування за відповідну особу за місяць, за який він сплачений. Така компенсація виплачується за рахунок коштів, передбачених на такі цілі у бюджеті Фонду соціального страхування України на випадок безробіття та Фонду соціального захисту інвалідів (у разі працевлаштування особи з інвалідністю з числа зареєстрованих безробітних, але якій відповідно до законодавства допомога по безробіттю не призначається), протягом одного року з дня працевлаштування безробітного у порядку та за переліком

пріоритетних видів економічної діяльності, визначених Кабінетом Міністрів України. При цьому компенсація не виплачується у разі, коли роботодавець: «1) має заборгованість із сплати єдиного внеску на державне соціальне страхування та/або страхових внесків на державне пенсійне страхування; 2) визнаний у встановленому порядку банкрутом або стосовно нього порушено справу про банкрутство» [43].

Право на одноразове отримання ваучера для підтримання конкурентоспроможності, як одного із видів соціальних послуг, шляхом перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями для пріоритетних видів економічної діяльності мають:

1) «особи віком старше 45 років, страховий стаж яких становить не менше 15 років, до досягнення встановленого ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсійного віку;

2) особи, звільнені з військової служби (крім військовослужбовців строкової служби), служби в органах внутрішніх справ, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, органів і підрозділів цивільного захисту, податкової міліції або Державної кримінально-виконавчої служби України у зв'язку із скороченням чисельності, штату або за станом здоров'я до досягнення ними встановленого ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсійного віку, за наявності вислуги не менше 10 років, які не набули права на пенсію відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»;

3) особи, звільнені з військової служби після участі у проведенні антитерористичної операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Росії у Донецькій та Луганській областях, з числа осіб з інвалідністю до отримання права на пенсію відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»;

4) внутрішньо переміщені особи працездатного віку за відсутності підходящої роботи» [43].

Перелік професій, спеціальностей, напрямів підготовки та підвищення кваліфікації, для навчання за якими може бути виданий ваучер, затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення.

Вартість ваучера встановлюється у межах вартості навчання, але не може перевищувати десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом. Оплата ваучера здійснюється за рахунок коштів Фонду соціального страхування України на випадок безробіття виходячи з його фінансових можливостей [43].

Якщо говорити про такий вид соціальних послуг як інформаційні й консультаційні послуги пов'язані з працевлаштуванням, то вони надаються безоплатно державною службою зайнятості особам незалежно від їх належності до суб'єктів страхування на випадок безробіття чи перебування у статусі безробітної особи. Суть цих послуг полягає у тому що, державна служба зайнятості надає статистичні дані й інформаційні матеріали про пропозиції та попит на робочу силу, можливості працевлаштування, професійної підготовки і перепідготовки, професійної орієнтації і соціально-трудової реабілітації, у тому числі інвалідів, надання інших соціальних послуг і виплати допомог по безробіттю, передбачені чинним законодавством України (наприклад, створення інформаційних відеофільмів і відео роликів, проведення прес-конференцій, брифінгів тощо).

Отже, у випадку настання безробіття вітчизняним законодавством передбачено надання соціальних послуг особам, які цього потребують. Таких послуг нараховується дев'ять, зокрема, це: здійснення профорієнтації, пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, надання інформаційних та консультаційних послуг, пов'язані з працевлаштуванням та ін. Сьогодні, в умовах дії воєнного стану актуальними соціальними послугами є здійснення

заходів сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб та надання одноразової фінансової допомоги для організації підприємницької діяльності відповідно.

Висновки до Розділу 2

На сьогоднішній день в Україні склалася дієва система інституційного забезпечення надання допомоги по безробіттю як соціальної гарантії держави, яка включає в себе органи вищої державної влади, центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації й органи місцевого самоврядування, а також відповідні профільні навчальні заклади. Повноваження зазначених суб'єктів управління у сфері соціального захисту на випадок безробіття визначаються і здійснюються відповідно до діючих нормативних актів.

У випадку настання безробіття вітчизняним законодавством передбачено надання грошової допомоги по безробіттю та соціальних послуг особам, які цього потребують. Така допомога надається за рахунок коштів Фонду соціального страхування на випадок безробіття, як застрахованим особам, так і особам, які мають право на допомогу по безробіттю, у разі настання соціального випадку або для подолання різних соціальних ризиків, з метою реалізації положення ст. 46 Конституції України. Інакше кажучи на законодавчому рівні створені належні умови соціального захисту громадян на випадок безробіття та, зокрема, для забезпечення зайнятості населення, однак ефективність реалізації окремих норм, що регулюють питання надання грошової допомоги і соціальних послуг, більшою мірою залежить від економічного розвитку країни, підвищення рівня життя людей і дієвості соціальної політики. На час дії воєнного стану надання грошової допомоги

по безробіттю та соціальних послуг особам, які цього потребують лише посилилось.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ПО БЕЗРОБІТТЮ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

3.1. Проблеми функціонування вітчизняної системи державної допомоги на випадок безробіття та способи їх вирішення

Право на соціальну допомогу по безробіттю, як вже зазначалося вище, належить до основних конституційних прав громадян України у сфері права соціального захисту. Реалізація цього права забезпечується системою загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, ефективність функціонування якої залежить від відповідності і повноти державно-правового регулювання, яке наразі є недосконалим та містить ряд неточностей і протиріч. Розглянемо окремі з них.

Сьогодні критерієм ефективності державного регулювання надання допомоги по безробіттю є порівняння розміру/об'єму такої допомоги із прожитковим мінімумом. Прожитковий мінімум застосовується також для загальної оцінки рівня життя в країні, що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення державних соціальних програм. Окрім того, одним із основних принципів державного регулювання соціального страхування є принцип забезпечення рівня життя, не нижчого за прожитковий мінімум, встановлений законом, шляхом надання різних видів соціальних виплат та допомоги, які є основним джерелом існування соціально незахищених осіб [32]. Відповідно принципом оптимізації механізму надання допомоги по безробіттю є принцип наближення розмірів мінімальних страхових виплат за державним соціальним страхуванням до рівня прожиткового мінімуму з метою забезпечення права особи на достатній життєвий рівень [6, с. 155]. Тому доволі актуальною проблемою є встановлення відповідності рівня вітчизняних соціальних стандартів їх міжнародним аналогам. Оскільки наразі в Україні мінімальний розмір грошової допомоги по безробіттю є нижчим від прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Наприклад, у 2017 р. мінімальний розмір такої допомоги у 2017 р. становив 1280 грн. (середній розмір прожиткового мінімуму – 1622 грн.), у 2020 р. – 1800 грн. (середній розмір прожиткового мінімуму – 1939 грн.). У 2021–2022 рр. ситуація кардинально не змінилася – збільшився середній розмір прожиткового мінімуму, а розмір мінімальної виплати допомоги по безробіттю залишився на тому ж рівні, що і в попередні роки (див. Рис. 3.1). Таке співвідношення мінімальних соціальних гарантій з державницької позиції має просто ускладнювати фінансово-економічне існування тих людей, котрі отримують мінімальну допомогу по безробіттю. Адже є гарантований державою граничний мінімум, нижче від якого не повинні нараховуватися інші соціальні виплати. Відповідно вважаємо, що встановлений в Україні розмір допомоги по безробіттю суперечить принципу соціальної справедливості та унеможливорює гідне існування особи у разі настання такого страхового

випадку. Враховуючи це, пропонуємо в Законі про соціальне страхування на випадок безробіття визначити, що мінімальний розмір грошової допомоги по безробіттю не може бути меншим за мінімальний прожитковий мінімум для працездатної особи у відповідному календарному році.

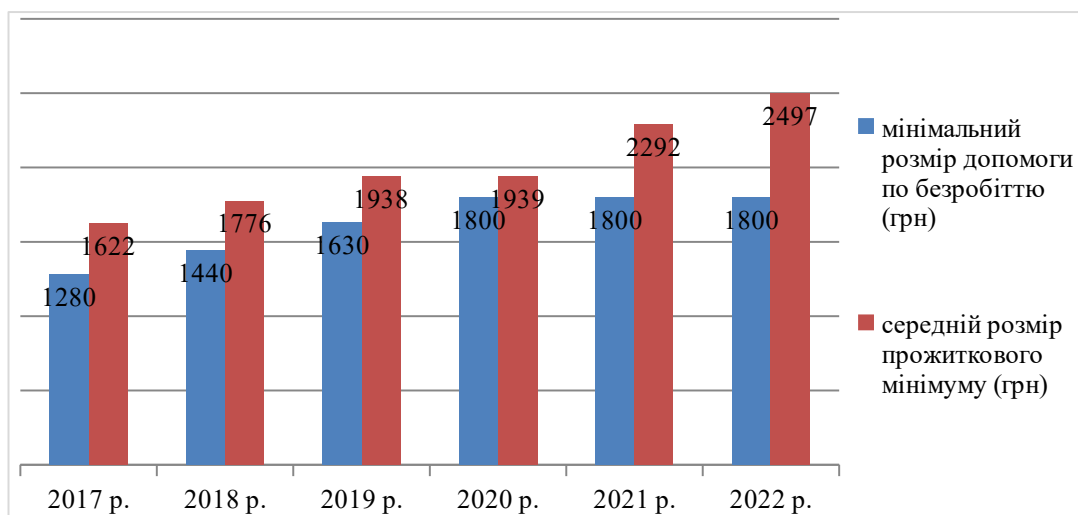

Рис. 3.1. Співвідношення мінімального розміру грошової допомоги по безробіттю і середнього розміру прожиткового мінімуму в Україні за 2017–2022 рр.

Іншою проблемою державного регулювання надання допомоги по безробіттю є нецільове використання коштів Фонду соціального страхування на випадок безробіття. Так, наприклад, відповідно до ст. 8 Закону України «Про державний бюджет на 2019 рік» було передбачено вилучення з фонду соціального страхування на випадок безробіття 1,4 млрд грн. з подальшим їх зарахуванням до Пенсійного Фонду [41]. Вважаємо, що в цій ситуації був порушений та проігнорований принцип цільового використання коштів страхування на випадок безробіття. Як відзначає І.Ю. Хомич, за аналогією із Бюджетним кодексом України, нецільовим використанням коштів соціальних фондів можна вважати витрачання цих коштів на заходи, не передбачені законодавством про соціальне забезпечення, або з порушенням визначеного порядку їх нарахування та виплати, а також їх призначення та виплати особам, які не мають на це права [74, с. 134]. Що ж стосується цільового використання коштів фонду соціального страхування на випадок безробіття, то дані кошти повинні використовуватися відповідно до ст. 17 Закону про соціальне страхування на випадок безробіття, тобто виключно на фінансово-матеріальне забезпечення соціального страхування на випадок безробіття [42]. Окрім того, як відзначає М.Л. Захаров, використання коштів страхових фондів та їх перерозподіл здійснюється тільки між застрахованими особами, включаючи їх сім'ю. Використовувати ж страхові внески, які сплачуються роботодавцями або самими застрахованими, для забезпечення інших громадян не можна. У цьому і полягає сутність принципу цільового використання коштів страхових фондів [19, с. 41]. На проблемі визначення права власності коштів фонду соціального страхування наголошував і В.Д. Роїк, котрий вважає проблему одержавлення страхових коштів однією із системних проблем розвитку вітчизняної системи соціального страхування [61, с. 11-12]. С.О. Сільченко також наголошує на одержавленні соціального страхування в Україні [68, с. 176]. О.М. Ярошенко визначає, що в сучасних умовах держава є основним суб'єктом соціальної політики, а тому, визначаючи напрями, вона повинна гарантувати в тому числі і забезпечення

дотації страховим фондам з державного бюджету [80, с. 9-10].

Варто відзначити, що ефективність правозастосовчої діяльності щодо матеріального забезпечення за соціальним страхуванням на випадок безробіття, а відповідно, і функціональність витрачання коштів Фонду соціального страхування на випадок безробіття контролюється Державною службою зайнятості. Так, Наказом Міністерства соціальної політики України, Державної податкової адміністрації України «Про затвердження Порядку розслідування страхових випадків та обґрунтованості виплати матеріального забезпечення безробітним» від 13 лютого 2009 р. № 60/62 визначено механізм проведення розслідування страхових випадків та обґрунтованості виплат матеріального забезпечення відповідно до Закону про соціальне страхування на випадок безробіття. Відповідно до цього Наказу «розслідування здійснюється шляхом проведення перевірки достовірності даних, які є підставою для надання особі статусу безробітної та виплати їй матеріального забезпечення, що зазначені в документах, поданих особою до державної служби зайнятості під час її реєстрації та протягом періоду її перебування на обліку як безробітної. Питання щодо проведення перевірки порушується у разі наявності певних передбачених Наказом підстав, а рішення щодо проведення перевірки приймається керівником центру зайнятості» [49]. Для проведення перевірки центри зайнятості взаємодіють із Державною податковою адміністрацією України та Пенсійним фондом України шляхом обміну інформацією про отримані особами, які перебувають на обліку в державній службі зайнятості як безробітні, доходи від провадження підприємницької діяльності, виконання робіт за трудовим договором, у тому числі за сумісництвом, під час роботи за кордоном, виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими договорами [73, с. 78].

У 2020 р. Урядовий контактний центр, шляхом телефонного опитування громадян, які звертаються на урядову «гарячу лінію», проаналізував ситуацію у сфері зайнятості населення та щодо безробіття в Україні. Результати засвідчили, що робота державних центрів зайнятості

оцінюється населенням як важлива і якісна. І лише невелика кількість опитаних людей висловились про недоброзичливе ставлення працівників державної служби зайнятості та їх нездатність запропонувати роботу за спеціальністю. Але не зважаючи на це майже кожен другий українець заявив, що у випадку проблем з роботою обов'язково звернеться до відповідних центрів зайнятості [17].

Упродовж 2021 р. на урядову «гарячу лінію» від громадян надійшло майже 1,8 тис. звернень щодо проблем, пов'язаних із питаннями зайнятості та безробіття. Лише за період з 8 по 14 лютого 2021 р. на урядовій «гарячій лінії» було зареєстровано більше 25 тис. звернень, з них телефоном – 23,5 тис., через Інтернет – майже 1,8 тис. Переважно заявники просили посприяти їм у пошуку роботи за допомогою служби зайнятості. Так, з приводу працевлаштування і реєстрації в Державній службі зайнятості як безробітного надійшло близько тисячі таких заяв. Особливо гостро стояло питання пошуку роботи для людей сорокарічного віку і старше, професії яких мають невеликий попит на ринку праці, що, у тому числі, пов'язано з тенденцією серед роботодавців працевлаштовувати більш молодих фахівців [17]. До речі, така ситуація прямо впливає на страховий стаж громадян для визначення їх права на призначення пенсії.

Крім того, чимало громадян повідомляли про проблеми під час надання їм статусу безробітного. Зокрема, через відсутність документів у заявників, чому сприяла несумлінність самих роботодавців, які або не видали, або надали неналежно оформленні документи, та з інших причин.

Важливим для громадян є забезпечення їх права на призначення грошової допомоги по безробіттю та розмір цієї допомоги, яка є фактично єдиним доходом для людей, що тимчасово залишилися без роботи. Однією з причин неодноразових звернень громадян є саме несплата роботодавцями Єдиного соціального внеску, що напряду впливає на розмір отримуваної ними допомоги. Зокрема, з приводу призначення допомоги та її розміру зверталися військовослужбовці. Причиною таких звернень було

повідомлення державних центрів зайнятості про неповний обсяг наданих такими особами даних або про розбіжності з даними у Державному реєстрі, що унеможлиблює обчислення середнього грошового забезпечення для призначення допомоги. У зв'язку із зазначеним, працівники центрів зайнятості надсилали відповідні письмові запити щодо проведення розслідування страхового випадку [17].

Чимало питань виникає у громадян, які вже перебувають на обліку в державних центрах зайнятості. Це і проблеми з відвідуванням, особливо у мешканців сільської чи гірської місцевості або самотніх матерів з малолітніми дітьми, звернення щодо законності зняття з обліку, а також скарги на непрофесійність працівників державної служби зайнятості та їх доволі не толерантну поведінку тощо.

Отже, державне регулювання надання допомоги по безробіттю в Україні на сьогодні є недосконалим, що спричинено неузгодженістю окремих нормативно-правових актів у сфері соціального страхування, низьким рівнем кваліфікації працівників Державної служби зайнятості, високим рівнем корупції в публічному управлінні та водночас низькою правовою свідомістю і культурою громадян України тощо. З метою вирішення існуючих проблем, насамперед, потрібно внести відповідні зміни до Закону про соціальне страхування на випадок безробіття. Безпосередньо переглянути норму про мінімальний розмір грошової допомоги по безробіттю та закріпити, що він не може бути нижчим за прожитковий мінімум для працездатних осіб у відповідному календарному році. Переосмислити актуальність та реальну потрібність в окремих видах соціальних послуг і допомог у випадку безробіття. Більш активізувати інформаційно-консультативну роботу Державної служби зайнятості, особливо щодо переформатування споживацького ставлення людей до допомоги по безробіттю.

3.2. Впровадження позитивного іноземного досвіду державного регулювання надання допомоги по безробіттю

Своєрідна соціальна криза і доволі відчутний рівень безробіття в Україні, що зумовлені економічними і демографічними змінами, глобальним соціально-економічним тиском та саме головне – війною, спонукають до розроблення і подальшого впровадження нової моделі державного регулювання надання допомоги по безробіттю з використанням ефективних і матеріально потужних заходів для вирішення окреслених проблем.

Як вже зазначалося вище, проблема безробіття та соціального захисту безробітних не є проблемою лише однієї країни, тому, на нашу думку, впровадження позитивного досвіду іноземних країн у вирішенні таких питань сприятиме оптимізації державної політики у цій сфері та дасть змогу вдосконалити існуючу систему соціального захисту безробітних в Україні.

Країнам Європейського Союзу (далі – ЄС) властиві досить різні системи соціального забезпечення і сама ідеологія надання соціальної допомоги. Критерієм класифікації країн за типами є спосіб організації соціального захисту, якому держава віддає перевагу: соціальній допомозі чи соціальному страхуванню, а також форма надання соціальних послуг – приватна чи державна. Так, в одних країнах переважає активна участь держави в організації і здійсненні соціального захисту безробітних, в інших організаційна і фінансова участь держави є мінімальною [11, с. 26-27]. Оскільки Україна є постсоціалістичною країною, зовнішньополітичний курс якої спрямований на євроінтеграцію, використання досвіду соціального захисту країн-членів ЄС, які також входили до складу СРСР, на наш погляд, може сприяти формуванню нової української моделі державного регулювання надання допомоги по безробіттю.

Розглянемо більш детально умови та тривалість надання допомоги по безробіттю в деяких країнах світу. Так, наприклад, в Канаді право на

допомогу гарантується страховими внесками за попередній період і залежить передусім не від фінансового становища безробітного, а від розміру та тривалості сплати ним внесків. Крім того, на величину та строк виплати допомоги впливають такі фактори, як рівень безробіття в регіоні, безпосередня причина втрати роботи, частота звернень до служби зайнятості, дохід сім'ї. Канаді, як і США, притаманна північноамериканська модель системи захисту від безробіття, основний акцент в якій робиться на зниженні чисельності претендентів на державну соціальну допомогу [16, с. 91].

Цікавим є досвід Болгарії, в якій причина втрати роботи впливає на рішення про призначення чи про відмову у призначенні державної допомоги по безробіттю. До осіб, які мають право на одержання такої допомоги, належать ті, які були звільнені не за власним бажанням, пропрацювали не менше 6 місяців упродовж останніх 12 місяців перед втратою роботи [10, с. 84].

У Новій Зеландії допомогу на випадок безробіття виплачують на підставі перевірки факту матеріально-фінансової нужденності осіб, які мешкали у країні понад 24 місяці та не мають інших ресурсів для підтримки себе та родини. При цьому права на таку допомогу не мають ті, хто самовільно залишив роботу чи був звільнений за порушення трудової дисципліни. Аналогічні умови соціального захисту на випадок безробіття закріплені й у законодавстві Бразилії [65, с. 182].

Не мають права на одержання допомоги по безробіттю і безробітні в Японії, які самовільно залишили роботу [65, с. 189]. У Франції допомога по безробіттю призначається лише зареєстрованому безробітному за умови, що він протягом останніх чотирьох місяців, що передували втраті роботи, сплачував відповідні внески. Ще одна умова – причиною втрати роботи має бути звільнення не за власним бажанням, а саме за ініціативи адміністрації або внаслідок закінчення строку дії трудового контракту [39].

Щодо тривалості виплати допомоги по безробіттю, то вона коливається від 3-4 місяців (Франція, ФРН, Японія) до необмеженого терміну (Бельгія, Данія). У свою чергу, на думку С.С. Коваленко, позицію якої ми поділяємо,

тривалість сплати допомоги по безробіттю в Україні повинна бути обмеженою часом, необхідним для працевлаштування безробітного, але не більше шести місяців [22, с. 235].

З викладеного випливає, що в багатьох країнах світу особи, які втратили роботу за власним бажанням, автоматично втрачають право на одержання державної соціальної допомоги по безробіттю. Натомість відповідно до вітчизняної нормативно-правової бази звільнення за власним бажанням не позбавляє особу права на одержання допомоги по безробіттю, хоча фактично вона сам себе позбавила робочого місця. Тому з урахуванням іноземного досвіду та певних суб'єктивних факторів із боку працівника, вважаємо за доцільне, внести зміни до відповідних законодавчих актів України, що регулюють порядок та умови виплати допомоги по безробіттю щодо позбавлення осіб, звільнених з місця роботи за власним бажанням, права на допомогу по безробіттю. Також доречно представникам Державної служби зайнятості, до прийняття рішення про призначення допомоги по безробіттю визначити реальний фінансово-матеріальний стан безробітних, з'ясувати наявність інших осіб на їх утриманні та всі можливі джерела їх доходів (наприклад, відсотки за депозитними вкладками, дохід від ведення домашнього господарства тощо). Переконані, що такі заходи дадуть змогу відфільтрувати від осіб, які дійсно потребують допомоги по безробіттю, тих, хто не має потреби у такій допомозі, а зекономлені таким чином кошти можна буде використовувати на впровадження дієвих й ефективних заходів щодо державного соціального захисту безробітних (наприклад, фінансування професійного навчання або підвищення кваліфікації). Окрім того, жорсткість у відборі претендентів на отримання допомоги по безробіттю сприятиме зниженню споживацьких настроїв серед населення та посилить мотивацію безробітних до якнайшвидшого їх працевлаштування.

На сьогодні в Україні особливого соціального захисту потребують безробітні випускники навчальних закладів, у більшості з яких відсутній стаж роботи за спеціальністю і тому конкурувати їм на ринку праці доволі

складно. У цьому контексті заслуговує на увагу досвід Польщі, в якій для безробітних осіб віком молодше від 25 років і випускників вищих навчальних закладів віком до 27 років, котрі закінчили вищі навчальні заклади не пізніше ніж протягом останніх 12 місяців, існує програма «досвід роботи», відповідно до якої учасники програми отримують перше місце праці без укладання трудового контракту з роботодавцем і набувають навичок при виконанні конкретних практичних завдань під керівництвом наставника. Таке навчання відбувається протягом 3-12 місяців [26, с. 205].

Вважаємо, що впровадження таких заходів в Україні необхідно для забезпечення конкурентоспроможності випускників вищих та професійно-технічних навчальних закладів на ринку праці, а також для пришвидшення процесу повернення безробітних на ринок праці. Однак слід враховувати, що більшість українських роботодавців не зацікавлені у працевлаштуванні недосвідчених спеціалістів, тому такі заходи мають розроблятися разом із запровадженням певних заходів у сфері оподаткування. Наприклад, для мотивації роботодавців до участі у програмах працевлаштування молодих спеціалістів на період роботи таких працівників самих роботодавців можна звільнити від податкового навантаження.

Особлива увага розробці заходів соціальної політики, спрямованих на забезпечення професійної підготовки й перенавчання осіб, що стали безробітними, і створення нових робочих місць, в основному в державному секторі економіки приділяється і в Швеції. Так, наприклад, Урядом країни координується міграція населення й робочої сили шляхом надання субсидій і кредитів на переїзд сімей з районів із надлишком робочої сили до районів, де є вакантні робочі місця [25, с. 204]. Слід зауважити, що в Україні також можна використати досвід Швеції щодо координованої міграції робочої сили в регіони (саме в сільські місцевості), де її не вистачає.

В США одним із пріоритетних активних заходів державної політики у сфері соціального захисту безробітних є професійне навчання таких осіб, що безпосередньо враховує специфіки контингенту слухачів. Контингент

дорослих слухачів поділяється за віком, соціальною зрілістю, професійною спрямованістю, мотивами навчання. Це наймані працівники, безробітні, пенсіонери, колишні військовослужбовці, мігранти, представники національних меншин, інваліди та ін. Вони формують численну «групу ризику», яка потребує соціального захисту та підтримки, у вигляді надання освітніх послуг. Найбільш популярними формами навчання для безробітних у США є вечірня, заочна та дистанційна [5, с. 178].

На наш погляд, за сучасних умов оптимальними формами навчання є дистанційне та заочне, оскільки їх застосування не потребує постійної присутності безробітних у навчальному закладі, зменшує витрати на їх професійне навчання. Окрім того, навчання за заочною формою дає змогу безробітним оволодівати обраною професією в навчальних закладах, що територіально можуть розміщуватися на великій відстані від місця їх фактичного проживання. Цікаво, що дистанційне навчання складається із консультаційної і кореспондентської складових, регульованого самонавчання, «кейс»-технології, телекомунікаційної і мережевої форм навчання. Поступове опанування навчального матеріалу передбачає три рівні його засвоєння (базовий, підвищений (просунутий) та творчий), що сприяє оновленню набутих знань, усуненню прогалин у знаннях [1].

Вважаємо, що окреслений досвід США стосовно професійного навчання безробітних може бути впроваджений в Україні, при використанні якого необхідно, насамперед, скласти список професій, котрими безробітні матимуть можливість оволодіти.

Узагальнюючи наведене можна зробити висновок, що різні країни світу у сфері державного регулювання надання допомоги по безробіттю використовують різноманітні технології та засоби, комплексне застосування яких направлено на соціалізацію безробітних, підвищення їх професійного рівня та пошук і підбір підходящої їм роботи. Вважаємо, що впровадження окремих елементів іноземного досвіду з досліджуваного питання сприятиме оптимізації вітчизняної системи надання допомоги по безробіттю,

приведенню її у відповідність до міжнародних стандартів. При цьому державна політика України у сфері соціального захисту безробітних, як і в інших країнах, не повинна формувати серед населення споживацькі настрої, що значно зменшить кількість претендентів на допомогу по безробіттю та підвищить рівень мотивації осіб до працевлаштування.

Висновки до Розділу 3

Державне регулювання надання допомоги по безробіттю в Україні на сьогодні є недосконалим, що спричинено неузгодженістю окремих нормативно-правових актів у сфері соціального страхування, низьким рівнем кваліфікації працівників Державної служби зайнятості, високим рівнем корупції в публічному управлінні та водночас низькою правовою свідомістю і культурою громадян України тощо. З метою вирішення існуючих проблем, насамперед, потрібно внести зміни до Закону про соціальне страхування на випадок безробіття стосовно розміру грошової допомоги по безробіттю та закріпити. А також переосмислити актуальність та реальну потрібність в окремих видах соціальних послуг і допомог у випадку безробіття; активізувати інформаційно-консультативну роботу Державної служби зайнятості.

Зарубіжні країни у сфері державного регулювання надання допомоги по безробіттю використовують різноманітні технології та засоби, комплексне застосування яких направлене на соціалізацію безробітних, підвищення їх професійного рівня та пошук і підбір підходящої їм роботи. Вважаємо, що впровадження іноземного позитивного досвіду у вирішенні таких питань сприятиме оптимізації державної політики у цій сфері та дасть змогу вдосконалити існуючу систему надання допомоги по безробіттю в Україні.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі досліджено державне регулювання надання допомоги по безробіттю в Україні під час дії воєнного стану та сформульовано такі висновки і пропозиції:

1. Безробіття, як негативне соціально-економічне явище, що завдає значної шкоди окремій особистості, суспільству і країні в цілому, є підставою для надання державної соціальної допомоги. Суть такої допомоги полягає у матеріальній підтримці у готівковій та/або безготівковій формі, що надається державою й іншими соціально відповідальними суб'єктами особам, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Нормативне забезпечення державного регулювання надання допомоги по безробіттю представлене численною кількістю правових актів, у тому числі і міжнародних. Серед основних можна виділити: Конституцію України, Закон України «Про зайнятість населення», Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Закон про страхування на випадок безробіття. У період дії воєнного стану для врегулювання численних питань стосовно надання допомоги по безробіттю було прийнято дві Постанови уряду та схвалено парламентом законодавчий акт, що суттєво спростили умови і порядок надання допомоги по безробіттю у такі не легкі часи для населення країни.

2. За роки незалежності в Україні склалася дієва система інституційного забезпечення надання допомоги по безробіттю як соціальної гарантії держави, яка включає в себе органи вищої державної влади, центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації й органи місцевого самоврядування, а також відповідні профільні навчальні заклади. Повноваження зазначених суб'єктів управління у сфері соціального захисту на випадок безробіття визначаються і здійснюються відповідно до діючих нормативно-правових актів, однак здебільшого недостатньо конкретизовані,

що спричинює певні розходження у питанні реалізації державної політики у вказаній сфері.

3. Підстави, умови і порядок надання грошової допомоги по безробіттю, у тому числі, на час дії воєнного стану визначено законами України у сфері страхування на випадок безробіття і рядом підзаконних нормативних актів, які більш детально регулюють особливості надання такої допомоги. Грошова допомога по безробіттю надається за рахунок коштів Фонду соціального страхування на випадок безробіття, як застрахованим особам, так і особам, які мають право на допомогу по безробіттю, у разі настання соціального випадку або для подолання різних соціальних ризиків, з метою реалізації положення ст. 46 Конституції України. Інакше кажучи на законодавчому рівні створені належні умови соціального захисту громадян на випадок безробіття та, зокрема, для забезпечення зайнятості населення, однак ефективність реалізації окремих норм, що регулюють питання надання грошової допомоги, більшою мірою залежить від економічного розвитку країни, підвищення рівня життя людей і дієвості соціальної політики.

4. У випадку настання безробіття вітчизняним законодавством передбачено надання соціальних послуг особам, які цього потребують. Таких послуг нараховується дев'ять, зокрема, це: здійснення профорієнтації, пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, надання інформаційних та консультаційних послуг, пов'язані з працевлаштуванням та ін. Сьогодні, в умовах дії воєнного стану актуальними соціальними послугами є здійснення заходів сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб та надання одноразової фінансової допомоги для організації підприємницької діяльності відповідно. Надання таких послуг відчутно знижує рівень соціальної напруги в суспільстві, що спричинено військовими діями та, відповідно, різким зростанням рівня безробіття в Україні.

5. Вітчизняне державне регулювання надання допомоги по безробіттю в Україні наразі є недосконалим, що спричинено неузгодженістю окремих нормативно-правових актів у сфері соціального страхування,

низьким рівнем кваліфікації працівників Державної служби зайнятості, високим рівнем корупції в публічному управлінні та водночас низькою правовою свідомістю і культурою громадян України тощо. З подібними проблемами зіштовхуються і більшість іноземних країн, що використовують різноманітні технології і засоби соціального характеру, комплексне застосування яких направлене на соціалізацію безробітних, підвищення їх професійного рівня та пошук і підбір підходящої їм роботи. З метою вирішення існуючих проблем в Україні необхідно:

- внести зміни до Закону про соціальне страхування на випадок безробіття, а саме переглянути норму про мінімальний розмір грошової допомоги по безробіттю та закріпити, що він не може бути нижчим за прожитковий мінімум для працездатних осіб у відповідному календарному році;

- переосмислити актуальність та реальну потрібність в окремих видах соціальних послуг і допомог у випадку безробіття;

- активізувати інформаційно-консультативну роботу Державної служби зайнятості України, особливо щодо переформатування споживацького ставлення людей до допомоги по безробіттю, що значно зменшить кількість претендентів на допомогу по безробіттю та підвищить рівень мотивації осіб до як скорішого працевлаштування;

- активно впроваджувати позитивний іноземний досвід державного регулювання надання допомоги по безробіттю щодо: розміру грошової допомоги по безробіттю; перевірки факту матеріально-фінансової нужденності безробітних громадян та з'ясування наявності інших осіб на їх утриманні, а також всіх можливих джерел їх доходів (наприклад, відсотки за депозитними вкладками, дохід від ведення домашнього господарства тощо); забезпечення конкурентоспроможності випускників вищих та професійно-технічних навчальних закладів на ринку праці; тривалість сплати грошової допомоги по безробіттю. Переконані, що такі заходи дадуть змогу відфільтрувати від осіб, які дійсно потребують допомоги по безробіттю, тих,

хто не має потреби у такій допомозі, а зекономлені таким чином кошти можна буде використовувати на впровадження дієвих й ефективних заходів щодо державного соціального захисту безробітних (наприклад, фінансування професійного навчання або підвищення кваліфікації).

Вважаємо, що комплексне застосування запропонованих способів сприятиме оптимізації вітчизняної системи надання допомоги по безробіттю на сучасному етапі та приведенню її у відповідність до міжнародних стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщенко О.В. Проблема дистанційного навчання дорослих у дослідженнях з порівняльної педагогіки / О.В. Аніщенко // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2021. – № 1(21) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/20111/Anischenko.pdf>.
2. Басай О.В. Правове забезпечення соціального захисту безробітних в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / О.В. Басай // Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2005. – 20 с.
3. Безробітні будуть залучені до «Армії відновлення» України // Урядовий кур'єр. – 26 жовтня 2022 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/bitni-budut-zalucheni-do-armiyi-vidnovlennya/>.
4. Безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, типом місцевості та віковими групами // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Бідюк Н.М. Система професійного навчання безробітних у США / Н.М. Бідюк // Наукові записки Тернопільського націон. педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – 2015. – № 3 – С. 175-180.
6. Бурак В.Я. Підвищення прожиткового мінімуму як підстава для перегляду розміру заробітної плати та інших соціальних виплат / В.Я. Бурак // Юридичні факти в системі правового регулювання: Матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. – 2015. – С. 152-155.
7. Буяшенко В.В. Соціальна допомога в контексті повсякденності / В.В. Буяшенко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2009. – Вип. 39. – С. 161-173.
8. Великсар Т.І. Державна соціальна допомога як елемент системи соціального захисту населення: реалії та перспективи удосконалення / Т.І. Великсар // Економіка та держава. – 2015. – № 12. – С. 100-103.

9. Вітер В.І. Теоретичні засади системи соціального захисту в Україні / В.І. Вітер // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – № 11. – С. 169-176.
10. Владимірова К.Г. Болгарія: розвиток системи управління ринком праці / К.Г. Владимірова, Р.О. Рангелова // Проблеми теорії і практики управління. – 2017. – № 4. – С. 81-85.
11. Гафарова К.Є. Європейські соціальні стандарти та їх імплементація в Україні / К.Є. Гафарова // Акад. огляд. – 2011. – № 1(34). – С. 25-31.
12. Гильдингерш М.Г. Основные положения теории безработицы в рыночной экономике и оценка возможностей их трансформации для анализа безработицы в России / М.Г. Гильдингерш // Труд за рубежом. – 1996. – № 1. – С. 38-52.
13. Деякі питання реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу, нарахування та виплати допомоги по безробіттю на період дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 березня 2022 р. № 334 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334-2022-%D0%BF>.
14. Долан Э. Дж. Макроэкономика / Э. Дж. Долан, Д. Линдсей; пер. с англ. – СПб.: АОЗТ «Литер плюс», 1994. – 405 с.
15. Допомога по безробіттю в умовах війни: порядок реєстрації, виплати, документи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ldn.org.ua/consultations/dopomoha-po-bezrobittiu-v-umovakh-viynu-poriadok-reiestratsii-vyplaty-dokumenty/>.
16. Дудкевич П.В. Организация системы страхования от безработицы в Канаде / П.В. Дудкевич, И.Т. Соболева // Проблеми теорії і практики управління. – 2018. – № 2. – С. 89-93.

17. Забезпечення права на призначення допомоги по безробіттю – важливо для громадян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2641728-zabezpecenna-prava-na-priznacenna-dopomogi-po-bezrobittu-vazlivo-dla-gromadan.html.

18. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

19. Захаров М.Л. Социальное страхование в России: прошлое, настоящее и перспективы развития (трудовые пенсии, выплаты пострадавшим на производстве): Монография / М.Л. Захаров. – М.: Проспект, 2013. – 312 с.

20. Іванченко А.В. Оцінювання дії механізмів державного регулювання зайнятості населення в Україні / А.В. Іванченко // Держава та регіони. – 2013. – № 1. – С. 72-82.

21. Кашковский О.П. Правоспособность организаций в сфере выбора видов деятельности / О.П. Кашковский // Юрист. – 2001. – № 10. – С. 35-43.

22. Коваленко С.С. Розвиток державної політики України у сфері соціального захисту безробітних: можливості впровадження зарубіжного досвіду / С.С. Коваленко // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2013. – № 1. – С. 231-239.

23. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254/96 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

24. Концепція державної системи професійної орієнтації населення: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 р. № 842 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/842-2008-%D0%BF>.

25. Кочубаєва М.Г. Упровадження зарубіжного досвіду в державне регулювання соціального захисту населення в умовах економічної кризи / М.Г. Кочубаєва // Держава та регіони. – 2019. – № 3. – С. 203-207.

26. Крикунова В.М. Досвід реалізації політики зайнятості у Республіці Польща / В.М. Крикунова // Таврійський науковий вісник – 2015. – Вип. 71. – С. 202-213.
27. Купрій О.В. Соціальне страхування на випадок безробіття в Україні: історія становлення, досягнення, проблеми та перспективи / О.В. Купрій // Україна: аспекти праці. – 2003. – № 7. – С. 42-47.
28. Лутай Л.А. Управлінська перебудова державної служби зайнятості України / Л.А. Лутай, К.С. Міщенко, С.А. Тюленєв // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 2. – С. 80-85.
29. Мандибура В.О. Соціальна політика держави та її структурні складові / В.О. Мандибура // Україна: аспекти праці. – 2000. – № 7. – С. 21-23.
30. Марценюк-Розарьонова О.В. Державні цільові фонди України / О.В. Марценюк-Розарьонова, С.П. Стецька [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/9_DN_2010/Economics/61617.doc.htm.
31. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
32. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14 січня 1998 р. № 16/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 23. – Ст. 121.
33. Петренко І.В. Функції Державної служби зайнятості України / І.В. Петренко // Публічне право. – № 4(8). – 2012. – С. 335-341.
34. Петрова І.Л. Методологічні проблеми узгодження робочих місць і робочої сили / І.Л. Петрова // Економіка України. – 2000. – № 7. – С. 40-47.
35. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21 квітня 2022 р. № 266/2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>.

36. Плаксі́й М.В. Система соціального страхування Республіки Польща / М.В. Плаксі́й // Вісник Пенсійного фонду України. – 2009. – № 3(81). – С. 14-17.
37. Попит та пропозиція робочої сили (щомісячні дані) // Соціальний захист населення від безробіття за даними Державної служби зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/orativ2008/rp/sz_brz_br_u/arh_piprs_m_u.htm.
38. Попов С.В. Безробіття, його сутність та історія боротьби з цим явищем / С.В. Попов // Форум права. – 2008. – № 1. – С. 353-357.
39. Пособие по безработице в США, Германии и Франции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://posovesti.com.ua/Article.aspx?ArticleID=464>.
40. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану: Закон України від 21 квітня 2022 р. № 2220-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-20#n6>.
41. Про державний бюджет на 2019 рік: Закон України від 23 листопада 2018 р. № 2629-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 50. – Ст. 400.
42. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 2 березня 2000 р. № 1533-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 22. – Ст. 171.
43. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5067-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 24. – Ст. 243.
44. Про затвердження Положення про Державну службу зайнятості: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 16 грудня 2020 р. № 2663 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1305-20#Text>.

45. Про затвердження положень щодо застосування Закону України «Про зайнятість населення»: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 квітня 1998 р. № 578 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/578-98-%D0%BF#Text> (втратила чинність).

46. Про затвердження Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 6 квітня 2020 р. № 624 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0537-20#Text>.

47. Про затвердження Порядку надання допомоги по частковому безробіттю: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 702 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/702-2022-%D0%BF#Text>.

48. Про затвердження Порядку професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації зареєстрованих безробітних: Наказ Міністерства соціальної політики України і Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2001 р. № 318/655 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1029-13>.

49. Про затвердження Порядку розслідування страхових випадків та обґрунтованості виплати матеріального забезпечення безробітним: Наказ Міністерства соціальної політики України та Державної податкової адміністрації України від 13 лютого 2009 р. № 60/62 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0232-09>.

50. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 8 липня 2010 р. № 2464-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 2-3. – Ст. 11.

51. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 13. – Ст. 222.

52. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

53. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20-21. – Ст. 190.

54. Про обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2001 р. № 1266 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1266-2001-%D0%BF#n19>.

55. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання: Постанова Верховної Ради України від 29 серпня 2018 р. № 19-IX // Відомості Верховної Ради України. – 2019. – № 35. – Ст. 147.

56. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2019. – № 18. – Ст. 73.

57. Про Статут Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття та Регламент засідань правління Фонду: Постанова Правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття від 6 липня 2000 р. № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002568-00#Text>.

58. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці» від 16 вересня 2022 р. № 6067 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27750>.

59. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-AIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>.

60. Рівень безробіття у світі / За матеріалами доповіді Міжнародної організації праці «Про стан ринку праці нашої планети» 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/lang--en/>.

61. Роик В.Д. Концептуальные подходы совершенствования пенсионного и других видов социального страхования в меняющемся мире социально-трудовых отношений / В. Д. Роик. – Москва, 2010. – 32 с.

62. Рынок труда: Учебник / Под ред. В.С. Буланова и Н.А. Волгина. – М.: Экзамен, 2003. – 480 с.

63. Савченко К.М. Тенденції розвитку соціального страхування на випадок безробіття в Україні / К.М. Савченко // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 2. – С. 58-62.

64. Світовий досвід боротьби з безробіттям. Безробіття серед молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://netstar.moy.su/index/bezrobittja_v_sviti/.

65. Семигіна Т.В. Соціальна політика: історія та сучасний розвиток / Т.В. Семигіна. – К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2018. – 196 с.

66. Синчук С.М. Право соціального забезпечення України: Навч. посіб. / С.М. Синчук, В.Я. Бурак – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. – 318 с.

67. Сирота И.М. Все о пенсиях, пособиях, социальной защите граждан Украины: Научно-практический комментарий и сборник нормативных актов / И.М. Сирота. – Изд. 5-е, перераб. и доп. – Х.: Одиссей, 2004. – 704 с.

68. Сільченко С.О. Деякі проблеми сучасного стану соціального законодавства / С.О. Сільченко // Право і безпека. – 2011. – № 4. – С. 176-180.

69. Скібська К.О. Сучасні рекрутингові технології на ринку праці / К.О. Скібська // Економіко-культурологічне позиціонування України в світовому глобалізованому просторі: матер. І Міжн. наук.-практ. конф., 14-15 лютого 2016 р. – С. 142-145.

70. Стратегія модернізації та розвитку державної служби зайнятості – виконавчої дирекції Фонду загальнообов’язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття на 2016–2020 роки // Державна служба зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lviv.dcz.gov.ua/novyna/strategiya-modernizaciyi-ta-rozvytku-derzhavnoyi-sluzhby-zaynyatosti-vykonavchoyi-dyrekciyi>.

71. Тищенко О.В. Загальнообов’язкове державне соціальне страхування в Україні: теоретично-правові проблеми / О.В. Тищенко // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. – 2014. – Вип. 24. – Т. 2. – С. 198-200.

72. Ткаченко Л.П. Проблеми цільового використання коштів загальнообов’язкового державного соціального страхування та можливості зниження страхових тарифів в Україні / Л.П. Ткаченко // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 8. – С. 21-26.

73. Трунова Г.А. Окремі проблеми правового регулювання загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття / Г.А. Трунова // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 5. – С. 76-80.

74. Хомич І.Ю. Принцип цільового використання коштів у соціальному забезпеченні населення України: поняття та значення / І.Ю. Хомич // Наше право. – 2013. – № 10. – С. 131-136.

75. Шаманська Н.В. Соціальний захист населення в контексті надання соціальних допомог: сучасний стан і пріоритети / Н.В. Шаманська // Галицький економічний вісник. – 2013. – №2(41). – С. 43-48.

76. Экономика труда (социально-трудовые отношения) / Под ред. Н.А. Волгина, Ю.Г. Одегова. – М.: Экзамен, 2003. – 736 с.

77. Юровська В.В. Правовий статус застрахованих осіб / В.В. Юровська // Право України. – 2003. – № 4. – С. 26-29.

78. Юровська В.В. Становлення і розвиток загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття / В.В. Юровська // Право України. – 2004. – № 10. – С. 37-41.

79. Юрчик Г.М. Система соціальної допомоги в Україні як складова національної соціальної політики / Г.М. Юрчик // Соціально-трудові відносини: теорія і практика: зб. наук. пр. – 2017. – № 1. – С. 230-242.

80. Ярошенко О.Г. Соціально-правовий вимір держави Україна в умовах євроінтеграції / О.Г. Ярошенко // Право України. – 2016. – № 8. – С. 9-16.

Додаток А

Види соціальної допомоги

Ознака	Види соціальної		Характеристика	
Мета надання	компенсаційні		надаються з метою компенсації втраченого доходу протягом нетривалого періоду (як правило у % від попереднього заробітку)	
	підтримуючі		надаються особам, які не мають джерел і засобів для існування, або ж додатково до наявного доходу у визначених випадках	
Джерела фінансування	страхові		призначаються застрахованим особам за рахунок страхових фондів на визначених умовах	
	недержавні	державні	надаються громадянам на безеквівалентній основі на визначених умовах за	державного та місцевих бюджетів
		недержавні	надаються громадянам на безеквівалентній основі на визначених умовах за	недержавних організацій і громадян
Принцип призначення	категорійні (універсальні)		надаються заявнику за ознакою його соціального статусу без врахування розміру доходів	
	адресні		призначаються з урахуванням рівня доходів заявника	
	комбіновані		при призначенні першочергово враховується приналежність особи до категорії, на яку безпосередньо спрямована ця допомога, проте при визначенні розміру допомоги враховується дохід заявника	
Форми	готівкова		надаються у грошовій формі	

надання	натуральна	надаються у натуральній формі у вигляді продуктів харчування, одягу, медикаментів та ін.
	безготівкова	надаються в безготівковій формі в рахунок оплати товарів, робіт, послуг
Суб'єкт отримання	індивідуальні	надаються конкретним фізичним особам, які зазнали певного соціального ризику
	колективні	надаються сім'ям (домогосподарствам) у визначених випадках (заявником на призначення є уповноважений представник сім'ї)
Строки виплати	разові	надаються разово у випадку настання соціального ризику (смерть, народження дитини)
	періодичні	надаються протягом визначеного періоду (втрата працездатності)
	регулярні	надаються регулярно (як правило, щомісячно)